

Centraal Bureau voor de Statistiek

Divisie Sociale en Ruimtelijke statistieken
Sector Ontwikkeling en ondersteuning

Postbus 4000
2270 JM Voorburg

Voorstellen voor de harmonisatie van enkele huishoudensvariabelen

5.1.2.e en 5.1.2.e

Kennisgeving:

De in dit rapport weergegeven opvattingen zijn die van de auteurs en komen niet noodzakelijk overeen met het beleid van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Projectnummer:

SOO-

BPA-nummer:

-SOO

Datum:

11 november 2004

VOORSTELLEN VOOR DE HARMONISATIE VAN ENKELE HUISHOUDENS Variabelen

Samenvatting:

Trefwoorden:

1. INLEIDING

Harmonisatie biedt de mogelijkheid gegevens die zijn verzameld voor verschillende populaties, verschillende perioden of met verschillende methoden van dataverzameling, te combineren of te vergelijken. De inspanningen van het CBS om te komen tot harmonisatie hebben tot doel de onderlinge vergelijkbaarheid van statistieken op zo veel mogelijk terreinen te verbeteren. De winst van harmonisatie is echter des te groter, wanneer ook gegevens van andere instituten en instanties beter vergelijkbaar zijn met CBS-statistieken. Er wordt daarom gestreefd naar ontwikkeling van een begrippenkader en classificaties die zoveel mogelijk aansluiten bij nationaal en internationaal gehanteerde standaarden.

Een belangrijk onderdeel van de harmonisatie van variabelen in de sociale statistieken is de harmonisatie van huishoudensvariabelen. Huishoudens en huishoudenssituaties van personen kunnen door middel van een veelheid van variabelen worden beschreven, zoals Grootte van het Huishouden, Aantal verdieners in het huishouden, Inkomensbronnen in het huishouden en Samenstelling van het Huishouden. In deze nota worden voorstellen gedaan voor harmonisatie van een tweetal huishoudensvariabelen, Samenstelling van het Huishouden en een afgeleide variabele, genaamd Positie in het Huishouden.

Pogingen tot harmonisatie van huishoudensvariabelen zijn in het CBS al eerder ondernomen. In 1983 is door de toenmalige Hoofdafdeling Sociale Rekeningen (S7) een coördinatieproject gestart, waarbij vooral de nadruk werd gelegd op coördinatie van vraagstellingen en de ontwikkeling van nieuwe huishoudensclassificaties.

In 1997 is door de Sector Bevolking de Jaarlijkse Huishoudensstatistiek vernieuwd, waarbij tegelijkertijd is voorgesteld de huishoudensclassificaties opnieuw aan te passen. Er is evenwel nog alle reden om aandacht te blijven besteden aan definities en classificatie van huishoudens, omdat er nog steeds verschillen kunnen worden geconstateerd in gebruikte huishoudensclassificaties, ondanks de genoemde pogingen tot coördinatie in het verleden.

Een tweede reden voor een nieuwe harmonisatieronde is het gegeven dat er in de loop van de tijd verschuivingen zijn opgetreden in de uitwerking van definities en classificaties. Zo worden door de Verenigde Naties, na vergelijkbare activiteiten 10 en 20 jaar eerder, nieuwe aanbevelingen gedaan voor de volkstellingsronde van 2000 met onder meer de opzet "to facilitate and improve international comparability through the harmonisation of data, definitions and classification of topics" (UN1998, pag.1, par.2).

In het volgende hoofdstuk worden de formele uitgangspunten voor afbakening van huishoudens en de gehanteerde definities aan de orde gesteld. Daarna wordt in hoofdstuk 3 aandacht besteed aan de indelingsprincipes van huishoudens. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op de met

huishouden samenhangende begrippen gezin en kind, en de keuze van de referentiepersoon. In de daaropvolgende hoofdstukken worden standaardindelingen van huishoudensvariabelen gepresenteerd, waarbij ook aandacht zal worden besteed aan de gebruikte terminologie. Achtereenvolgens zullen worden behandeld de indeling van huishoudens naar Samenstelling van het huishouden (hoofdstuk 5), de indeling van huishoudleden naar Plaats Huishouden (hoofdstuk 6) en naar een individuele levensloopvariabele, aangeduid als Positie in het Huishouden (hoofdstuk 7). Van de genoemde variabelen hebben Samenstelling Huishouden en Positie in het Huishouden het karakter van publicatievariabelen. Tenslotte wordt in Hoofdstuk 8 nog ingegaan op de vraag welke bronnen worden gebruikt voor de afleiding van deze variabelen.

2. AFBAKENING EN DEFINITIES VAN HUISHOUDENS

Een huishouden is een primaire samenlevingsvorm van personen welke als een economisch-consumptieve eenheid functioneert (CBS,1983). Dit begrip wordt in de sociale statistieken evenals persoon, adres, of gezin, beschouwd als een statistische analyse-eenheid.

Door de VN wordt aanbevolen om het criterium “usual place of residence” te gebruiken als basis voor bepalen van het huishoudlidmaatschap. Om lid te kunnen zijn van een huishouden, moet een persoon dus tenminste woonachtig zijn op hetzelfde adres als de overige leden van dat huishouden. Hij/zij *behoort* dan op dat adres te zijn ingeschreven in de GBA. In de veldwerkpraktijk betekent dit, dat personen die tijdelijk *aanwezig* zijn in het huishouden geen, en dat personen die tijdelijk *afwezig* zijn, wél huishoudlid kunnen zijn. “Tijdelijke afwezigheid “ betekent in de praktijk doorgaans niet langer dan een jaar overeenkomstig de regels voor inschrijving in de GBA. Uiteraard is lidmaatschap van het huishouden verder afhankelijk van het gegeven of wordt voldaan aan de gestelde criteria van de hieronder vermelde huishoudensdefinities.

Huishoudens worden onderscheiden in particuliere en institutionele huishoudens. *Institutionele huishoudens* zijn woongemeenschappen in specifieke instellingen met een bijzondere legale status op grond waarvan kan worden aangenomen dat zij institutionele huishoudens huisvesten. Alleen die personen behoren tot institutionele huishoudens die geregistreerd zijn op het adres van het institutionele huishouden. In het algemeen gaat het om zorginstellingen (zoals verzorgingshuizen, verpleeghuizen, gezinsvervangende tehuizen) en woongemeenschappen van aan bepaalde leefregels onderworpen personen (zoals kloosters en gevangenen).

De afbakening van *particuliere huishoudens* wordt internationaal op twee manieren benaderd. In de ene benadering, aangeduid als het ‘*Household-dwelling concept*’, wordt de nadruk gelegd op het gemeenschappelijk bewonen van een woning. Alle personen die één woning bewonen, worden gerekend tot één particulier huishouden. In de andere benadering, aangeduid als ‘*Housekeeping unit concept*’, wordt het karakter van het huishouden als consumptieve eenheid benadrukt. Alle personen op een adres die gezamenlijk voorzien in huisvesting en dagelijkse levensbehoeften en daarvoor een gemeenschappelijk budget hebben, worden gerekend tot één huishouden. Deze benadering heeft als consequentie dat er sprake kan zijn van meer dan één huishouden op één adres.

In Nederland wordt uitgegaan van het housekeeping unit concept en de door het CBS gebruikte definities sluiten hierbij aan. Deze definities zijn verder inhoudelijk gelijk aan het huidige voorstel van

de Verenigde Naties en zijn internationaal toegepast in de volkstellingrondes van 1981 en 1991 en 2000. De volgende definities gelden voor deze begrippen:

Een **HUISHOUDEN** is een uit één of meer leden bestaande verzameling van personen woonachtig in een tot bewoning bestemd gebouw of in een bewoonde andere ruimte die zich daar voorziet in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften, of daar door derden wordt voorzien van huisvesting en van dagelijkse levensbehoeften.

Een **PARTICULIER HUISHOUDEN** is een uit één of meer leden bestaande verzameling van personen, woonachtig in een tot bewoning bestemd gebouw of in een bewoonde andere ruimte, die zichzelf daar particulier, d.w.z. niet-bedrijfsmatig, voorziet in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften.

Een **INSTITUTIONEEL HUISHOUDEN** is een verzameling van twee of meer personen die gezamenlijk woonachtig zijn in een tot bewoning bestemd gebouw of in een bewoonde andere ruimte en voor wie in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften door derden bedrijfsmatig wordt voorzien.

3. HET INDELINGSPRINCIPE VAN HUISHOUDENS NAAR TYPE SAMENLEVINGSVERBAND.

De indeling van huishoudens naar samenstelling is gebaseerd op het onderkennen van gezinsrelaties tussen huishoudleden. Een huishouden bestaat in veel gevallen uit één gezin¹, maar er kunnen ook personen tot het huishouden behoren die niet deel uitmaken van een gezin. Soms bestaat een huishouden uit twee of meer gezinnen. of uitsluitend uit niet-gezinsleden.

Een verandering in de samenstelling van het huishouden houdt per definitie in een overgang van het ene naar het andere type gezin, of van een type gezin naar een niet-gezinshuishouden of andersom. Deze veranderingen worden uitsluitend veroorzaakt door één of een combinatie van de volgende gebeurtenissen:

- toetreding tot het huishouden
- vertrek uit het huishouden
- huwelijk
- niet-gehuwd gaan samenwonen
- scheiden
- geboorte
- sterfte

Er is een duidelijke relatie tussen dergelijke gebeurtenis(sen) en de gevolgen daarvan voor de gezinssituatie in het huishouden en daarmee voor de samenstelling van het huishouden. Deze relatie moge blijken uit de volgende voorbeelden:

Stel dat de bewoning van een adres zeven achtereenvolgende jaren wordt bepaald en dat bij de eerste peiling een adres blijkt te zijn bewoond door één persoon, getypeerd als een éénpersoonshuishouden. Als bij een volgende

---

¹ Zie het volgende hoofdstuk voor het gebruik van het begrip 'gezin'.

benadering blijkt dat er een tweede persoon is bijgekomen en de twee huishoudleden geen gezinsrelatie hebben tot elkaar, dan is er sprake van een niet-gezinshuishouden. Als het daaropvolgend jaar blijkt dat dezelfde twee personen niet-gehuwd samenwonen, verandert de samenstelling in een vaste-partnerrelatie. Weer een jaar later zijn deze twee met elkaar getrouwd, met als resultaat een echtpaar. Het vijfde jaar is er een kind geboren en verandert daarmee de samenstelling opnieuw, en nu in een echtpaar met kinderen. Als vervolgens een tweede kind wordt geboren, blijft de samenstelling onveranderd, tenzij de indeling zou worden verfijnd op basis van het aantal kinderen. Het zevende jaar blijkt het echtpaar te zijn gescheiden en heeft de man het huishouden verlaten, waardoor de vrouw en kinderen achterblijven als een éénoudergezin

De onderscheiding van huishoudens naar hun samenstelling op basis van de gezinssituatie is een vrij traditionele benadering die ook in de voorstellen van de VN wordt gevolgd. Er is echter ook nog een andere stroming die de categorisering van huishoudens naar samenstelling op basis van het zogenaamde verzorgingsprincipe voorstaat. In 1983 is deze benadering in de voorstellen voor de classificatie van huishoudens door de toenmalige Hoofdafdeling Sociale Rekeningen (S7) toegepast.

Het verzorgingsprincipe gaat uit van het begrip “minderjarig kind”, waarbij “kind” niet relatie-maar leeftijdsafhankelijk is: alle huishoudleden jonger dan 18 jaar worden als “kind” beschouwd en huishoudleden van 18 jaar en ouder worden daarbij beschouwd als de “verzorgers” van deze “kinderen”, ongeacht de onderlinge relatie. Hoewel de begrippen “minderjarig kind” en “verzorgers” eenduidig lijken, kleven er toch enkele bezwaren aan. In de eerste plaats, personen jonger dan 18 jaar die alleen wonen of met een partner samenwonen, kunnen niet als minderjarig kind worden aangeduid. In de tweede plaats, niet alle personen van 18 jaar en ouder zullen in de praktijk een verzorgende rol op zich nemen, sterker nog, sommigen uit die groepen zullen misschien zelf verzorging nodig hebben. In de derde plaats, de uitwerking van dit principe leidde tot onduidelijke, moeilijk intuïtief te begrijpen groepen die alleen met omslachtige omschrijvingen konden worden aangeduid. Bij de vernieuwing van de Huishoudensstatistiek in 1997 is daarom besloten terug te keren tot het alternatief, namelijk de categorisering van huishoudens op basis van de onderkende gezinssituatie.

Er kunnen nog andere veranderingen plaatsvinden die van invloed zijn op het reilen en zeilen van een huishouden. De aanschaf van een nieuwe woning, de overgang van huur van de woning naar eigendom, de overdracht van de woning van het ene naar een ander huishoudlid en verandering van baan door één van de huishoudleden, met als gevolg een verandering in de inkomensverhoudingen binnen het huishouden, is als zodanig belangrijke statistische informatie over het huishouden, maar zegt niets over de *samenstelling* van het huishouden of van de daarvan afgeleide variabele Positie in het Huishouden. Gegevens ter aanduiding van huurder/eigenaar van de woning of van het huishoudlid met het hoogste inkomen (bijv. verwijzing naar een volgnummer van de desbetreffende persoon in het huishouden) kunnen desgewenst in de vorm van afzonderlijke variabelen ook als kenmerken van een huishouden in databestanden worden opgenomen.

4. GEZIN, KIND EN REFERENTIEPERSOON

Om huishoudens te kunnen categoriseren naar gezinssituatie is een gezinsdefinitie nodig, evenals het daarmee samenhangend begrip “Kind”. In dit hoofdstuk wordt daarom nader ingegaan op de begrippen “gezin” en “Kind”. Vervolgens wordt nog aandacht besteed aan het begrip referentiepersoon, dat een rol speelt in de bewerking van huishoudensgegevens.

4.1 Definitie van het begrip 'gezin'

Bij de coördinatieronde georganiseerd door de toenmalige Hoofdafdeling Sociale Rekeningen (S7) werd de volgende gezinsdefinitie voorgesteld: "Elk bijeenwonend echtpaar zonder kinderen of met hen samenwonende ongehuwde kinderloze kinderen; voorts elke vader of moeder die met één of meer ongehuwde kinderloze kinderen samenwoont". Daar werd nog het volgende aan toegevoegd: "Onder kinderen worden verstaan eigen kinderen en stiefkinderen. Geadopteerde kinderen vallen daar wel onder, maar pleegkinderen uitdrukkelijk niet".

Het nadeel van deze gezinsdefinitie is, dat geen recht wordt gedaan aan de ontwikkeling van het niet-gehuwd samenwonen. De laatste jaren wordt het niet-gehuwd samenwonen steeds meer als alternatief gezien voor het huwelijk. Vaak wordt het onderscheid van zo weinig belang geacht dat in cijferopstellingen beide relaties worden samengevoegd onder de benaming "Paren". Om aan deze veranderende inzichten tegemoet te komen, wordt voorgesteld de volgende door de VN aanbevolen gezinsdefinitie (UNECE, 1998) als geharmoniseerd begrip te gebruiken.²

Een gezin is een verzameling van twee of meer personen in een particulier of institutioneel huishouden die aan elkaar zijn gerelateerd als echtgenoot en echtgenote, als niet met elkaar gehuwde samenwonende partners of als ouder en kind.

In tegenstelling tot de vroegere definitie (CBS,1983) worden in de door de VN voorgestelde gezinsdefinitie naast getrouwde paren dus ook paren die niet-(met elkaar) gehuwd samenwonen als een gezin beschouwd.

Is er tenminste sprake van een huwelijksrelatie, een vaste-partnerrelatie, of een ouder/kindrelatie, dan komt in het huishouden een gezin voor, ook al zijn in sommige gevallen niet alle leden van het huishouden gezinslid. Huishoudens waarin geen gezinsrelaties zijn te onderkennen, worden verdeeld in eenpersoonshuishoudens en niet-gezinshuishoudens.

Oorspronkelijk werd het niet-gehuwd samenwonen gezien als een verbijzondering van huishoudens met overige huishoudleden. Zo werden niet-gezinshuishoudens gesplitst in vaste-partnerrelaties en overige niet-gezinshuishoudens en evenzo éénoudergezinnen met anderen in éénoudergezinnen met een vaste partner en overige éénoudergezinnen.

Zoals de naam al uitdrukt, bij de groep éénoudergezinnen met een vaste partner lag de nadruk op het onderkennen van het gezin. Daarom moest worden bepaald aan wie de aanwezige kinderen toebehoorden. Als beide partners kinderen hadden, werden de kinderen onderscheiden in "kinderen" en "kinderen van vaste partner" en werd het huishouden gezien als een meergezinshuishouden, bestaande uit twee éénoudergezinnen. Als het onderscheid van "kind" en "kind van vaste partner" niet uitdrukkelijk in de relatieomschrijvingen werd aangegeven, werd het onderscheid bepaald aan de hand van de volgorde waarop huishoudleden in de huishoudbox werden vermeld.

---

² Er is overwogen om het gebruik van het begrip 'gezin' te vermijden teneinde verwarring te voorkomen met de wijze waarop het begrip in het verleden werd gebruikt of met de betekenis die andere instanties er tegenwoordig aan geven. (de Nederlandse Gezinsraad spreekt bijvoorbeeld alleen van gezinnen als ouder(s) en minderjarige kinderen in het huishouden aanwezig zijn). Om bijzonder omslachtige omschrijvingen te vermijden wordt er hier de voorkeur aan gegeven de gemoderniseerde, internationale gezinsdefinitie en de term 'gezin' te gebruiken om de uitgangsprincipes van de huishoudensvariabelen te beschrijven. Dat hoeft nog niet te impliceren dat het begrip 'gezin' in publicaties wordt gebruikt als afzonderlijke eenheid van beschrijving dan wel als aanduiding van deelverzamelingen van huishoudens (zoals onderstaand aan de orde zal komen).

Een apart probleem vormden de gezamenlijke kinderen van beide partners. Deze moesten toch aan één van de partners worden toegeschreven. De regel was dat de kinderen aan de man moesten worden toegeschreven, als hij ze had erkend. De moeder – kind relatie werd dan niet vastgelegd. In de praktijk was het doorgaans niet bekend of de vader de kinderen had erkend, en werden dergelijke kinderen toch toegeschreven aan de moeder. In dat geval werd dus de vader-kindrelatie niet vastgelegd.

De nieuwe definitie legt meer de nadruk op de relatie. Kinderen bij een vaste-partnerrelatie worden daarbij op dezelfde wijze behandeld als kinderen in een huwelijksrelatie, dat wil zeggen, dat die kinderen niet meer behoeven te worden toegeschreven aan één van de beide partners. Dit betekent ook dat een huishouden dat bestaat uit twee vaste partners ieder met hun eigen kinderen niet meer wordt beschouwd als een meergezinshuishouden (twee éénoudergezinnen), maar als een vaste-partnerrelatie met kinderen. Een afzonderlijke code in de variabele "Plaats Huishouden" voor "Kind van vaste partner" is daarmee overbodig.

4.2 Definitie van het begrip 'kind'

Voorgesteld wordt de huidige aanbeveling van de VN over te nemen, die als volgt luidt.

Een 'kind' is gedefinieerd als een persoon zonder partner en zonder eigen kinderen³ die gewoonlijk verblijf houdt in het huishouden van tenminste één van zijn ouders.

Deze definitie geeft aan dat door de VN de afbakening van het begrip "kind" is gewijzigd. Enerzijds is dit begrip verruimd, doordat nu geen rekening meer is gehouden met de burgerlijke staat: niet uitsluitend ongehuwde, maar ook gehuwde, gescheiden en verweduwde personen kunnen in principe als kind worden beschouwd. Anderzijds is dit begrip beperkt: als iemand in hetzelfde huishouden een partner heeft, kan hij of zij niet als kind worden beschouwd.

Er zijn ook overeenkomsten tussen de nieuwe en oude definitie:

- 'kinderen' moeten zelf kinderloos zijn,
- het begrip "kind" wordt beperkt tot eigen-, stief- en adoptiekinderen;
- pleegkinderen worden niet als kind, maar als overige huishoudleden beschouwd.

Een echtpaar met hun gescheiden zoon wordt bijvoorbeeld volgens de oude gezinsdefinitie getypeerd als een echtpaar met een ander en volgens de voorgestelde nieuwe definitie als een echtpaar met kind. Een huishouden bestaande uit een echtpaar, hun ongehuwde dochter en de vaste partner van het kind werd volgens de oude definitie getypeerd als een echtpaar met kind en een ander, daarentegen volgens de nieuwe definitie als een echtpaar en een vaste-partnerrelatie. Voor de codering van Plaats huishouden betekent dit, dat een 'vaste partner van kind' ook als 'schoonzoon, schoondochter' wordt beschouwd.

4.3 Keuze referentiepersoon

In een huishouden is sprake van een gezin, als daarin een huwelijks-, een vaste-partner- of een ouder/kindrelatie voorkomt. Om vast te kunnen stellen of er sprake is van één van deze relaties, zouden in principe alle onderlinge relaties tussen de huishoudleden moeten worden vastgelegd, in een zogenaamde relatiematrix. De invulling van een relatiematrix is echter nogal omslachtig, en

---

³ De zinsnede "...zonder partner en zonder eigen kinderen" is geoperationaliseerd als "zonder partner en zonder eigen kinderen in het huishouden waartoe hij/zij behoort". Een letterlijke opvatting van die zinsnede zou betekenen dat moet worden vastgesteld of het kind een partner of kinderen buiten het huishouden heeft. Dit zou vergaande consequenties voor de waarneming met zich meebrengen.

daarom wordt doorgaans volstaan met het in kaart brengen van de relaties van alle huishoudleden tot één van hen, de zogenaamde referentiepersoon.

De vraag welk huishoudlid het beste als referentiepersoon kan fungeren, wordt dan relevant. De VN geven de volgende suggesties voor de keuze van de referentiepersoon:

- hoofd huishouden of één van de gezamenlijke hoofden , of
- eigenaar of huurder van de wooneenheid , of
- de persoon met het hoogste inkomen heeft of de oudste , of
- de persoon waarmee gezinsrelaties zo uitgebreid mogelijk worden vastgesteld. (United Nations, pag. 44, par. 199).

Bij de eerste drie alternatieven wordt de keuze van de referentiepersoon bepaald door specifieke eigenschappen van die persoon, zoals wie het hoofd van het huishouden, de huurder of eigenaar van de woning of de meest verdienende dan wel de oudste in het huishouden is. De keuze voor een referentiepersoon met een specifiek kenmerk heeft het voordeel dat bij gegevensverzameling daarmee een duidelijk handvat wordt geleverd voor een interviewer. Dat geldt vooral voor begrippen als huurder/eigenaar, meest verdienende en zeer zeker voor de oudste in het huishouden. In veel mindere mate geldt dit tegenwoordig voor het begrip 'hoofd huishouden' (alternatief 1) omdat niet alleen de term als zodanig maar ook de betekenis ervan weerstand oproept bij veel respondenten..

Het laatste alternatief geeft expliciet aan dat de keuze van de referentiepersoon ondergeschikt wordt gemaakt aan de wens om gezinsrelaties zo goed mogelijk vast te stellen. In de optiek van dit alternatief is de referentiepersoon vooral een hulpgegeven ofwel een startpunt voor de huishoudensformatie. waarmee een omslachtige invulling van een complete relatiematrix overbodig wordt. Het gebruik maken van een referentiepersoon is niets anders dan een handige truc, waarmee onnodig werk wordt vermeden. Daarbij geldt in zijn algemeenheid dat gezinsrelaties goed kunnen worden vastgesteld als in voorkomende gevallen één van de huwelijkspartners of vaste partners of de ouder van een ouder/kind als referentiepersoon wordt gekozen. Het paradoxale hiervan is dan echter dat specifieke gezinsrelaties bekend moeten zijn om diezelfde (en andere) gezinsrelaties optimaal te kunnen vaststellen.

De VN hebben de landen niet willen binden aan een van de genoemde mogelijkheden, omdat de keuze afhankelijk is van diverse omstandigheden, die van land tot land kunnen verschillen. Ongeacht welke keuze wordt gemaakt, is het de bedoeling te komen tot een zo goed mogelijke vaststelling van de gezinsrelaties als basis van de indeling van huishoudens naar hun samenstelling. De vraag kan worden gesteld of één van de eerste drie alternatieven consequent kan worden toegepast zonder de doelstelling, gezinsrelaties zo goed mogelijk vast stellen, te kort te doen. In UN (1998, pag 45, par. 200) wordt daarover het volgende vermeld:

“It has also sometimes been proposed that the person designated as the reference person should be the oldest person in the household or the one who contributes the most income. However, given the primary purpose of the question to assign family status and to assign individuals into families, both of the possibilities have weaknesses. The selection of the oldest person is undesirable because in multi-generational households the broadest range of explicit kinrelationships can be reported where the referenceperson is selected from the middle generation. Similarly, the selection of the person with the highest income may be a person who will not solicit the broadest range of explicit kin relationships.”

Aan de hand van de invulling van een relatiematrix kan een en ander nog eens worden geïllustreerd. In een relatiematrix worden alle onderlinge relaties van de huishoudleden vastgelegd. Dit betekent

dat daarbij in feite achtereenvolgens ieder huishoudlid wordt aangewezen als referentiepersoon, waarna de relaties van de overige huishoudleden tot hem of haar worden vastgelegd. Dit houdt verder uiteraard in dat daarmee alle mogelijke opties om te komen tot een keuze van de referentiepersoon zijn uitgeput, welke van de genoemde criteria ook wordt gehanteerd.

Stel dat een huishouden bestaat uit 4 personen, een echtpaar, hun dochter en de moeder van de echtgenote. In staat 1 is dit voorbeeld uitgewerkt, en bovendien is op grond van de relaties tot iedere referentiepersoon een Samenstelling Huishouden vastgesteld. Een vergelijking van de uitkomsten laat in de eerste plaats zien dat een huishoudlid geen vaste positie inneemt, maar ten opzichte van ieder huishoudlid weer een andere. Zo is persoon 2, de vrouw, tegelijkertijd 'echtgenote' van haar man, 'moeder' van haar dochter en 'dochter' van haar moeder. De variabele Plaats Huishouden levert dus geen absolute waarden op, dat wil zeggen, iemand is niet 'echtgenote' maar hooguit 'echtgenote van iemand' en 'dochter van iemand anders'. Hieruit volgt onmiddellijk dat de combinatie van relaties van alle huishoudleden ten opzichte van de ene referentiepersoon kan verschillen van de combinatie ten opzichte van de ander, zoals de relatiematrix in Staat 1 ook al laat zien.

Staat 1. Invulling relatiematrix

	Relatie 1	Relatie 2	Relatie 3	Relatie 4
Man	REF	echtgenoot	vader	schoonzoon
Vrouw	echtgenote	REF	moeder	dochter
Dochter	kind	kind	REF	kleinkind
Moeder	schoonmoeder	moeder	oma	REF
SamHH	Echtpaar + kinderen + anderen	Echtpaar+ kinderen+	Niet-gezins- huishouden anderen	Niet-gezins- huishouden

In de tweede plaats, verschillende combinaties van relaties leiden tot verschillen in de Samenstelling van het Huishouden. Als de echtgenoot of de echtgenote als referentiepersoon wordt gekozen, is er sprake van een 'echtpaar + kinderen + anderen'. Als de dochter of de oma als referentiepersoon wordt gekozen, worden de huwelijksrelatie en de ouder/kindrelatie niet vastgesteld, omdat in de variabele Plaats Huishouden de codering voor 'echtgenote' en 'Kind' niet voorkomt. Dat in feite wel de reciproques van die relaties bekend zijn, is daarbij niet van belang. De Samenstelling van het Huishouden komt daarom in dit geval uit op een Niet-gezinshuishouden. Of de keuze voor de dochter of de moeder daarbij wordt bepaald op grond van leeftijd, hoogste inkomen of eigendom/huur van de woning of welk ander criterium dan ook, doet verder niet ter zake.

Kernpunt is de vraag wat in deze kwestie het leidend principe moet zijn: is dat de vraag of er hoe dan ook sprake is van een gezinsrelatie, of is dat de aanwijzing van een referentiepersoon op grond van een vooraf bepaald persoonskenmerk? In het eerste geval wordt de keuze van referentiepersoon ondergeschikt gemaakt aan de doelstelling gezinsrelaties te willen vaststellen: om die reden wordt gekozen voor de echtgenoot of de echtgenote, ook al is op andere gronden de dochter misschien wel de belangrijkste persoon in het huishouden omdat zij de meestverdienende is, of is de oude moeder misschien het makkelijkst aan te wijzen bij toepassing van leeftijd als selectiecriterium of omdat zij de eigenaresse van de woning is enz. Bij aanwijzing van een referentiepersoon op grond van een

persoonskenmerk worden in feite de gestelde gezins- en kinddefinities voorwaardelijk toegepast, omdat aan een of ander persoonskenmerk prioriteit wordt gegeven.

In het algemeen mag worden aangenomen, dat de vier alternatieven in veel gevallen toch tot dezelfde referentiepersoon leiden, ondanks de hierboven aangegeven principiële verschillen. Bijvoorbeeld, in een huishouden bestaande uit een echtpaar met hun jonge kinderen zal de echtgenoot of de echtgenote doorgaans de huurder/eigenaar, degene met het hoogste inkomen en de oudste in het huishouden zijn. Het resultaat in termen van vaststelling van gezinsrelaties wordt in die gevallen dan ook niet beïnvloed door de wijze waarop de referentiepersoon wordt gekozen. Men zou ervoor kunnen kiezen om de aanwijzing van een referentiepersoon via een persoonskenmerk toe te passen, bijv. omdat de voordelen (bijv. het interview te vereenvoudigen) veel groter zijn dan de nadelen (verkeerd getypeerde huishoudens) te laten plaatsvinden. Voorafgaand daaraan zou men eerst moeten vaststellen wat de kwantitatieve gevolgen zouden kunnen zijn van een dergelijke keuze: in hoeveel gevallen leidt de selectie van een referentiepersoon op grond van een persoonskenmerken tot een afwijkende typering in vergelijking met de vaststelling van gezinsrelaties en wat zijn de gevolgen van deze keuze voor de resulterende verdeling van huishoudens naar hun samenstelling? In een tweetal exercities is dit nader onderzocht.

Een exercitie op basis van een integrale jaarbestand van de Huishoudensstatistiek waarbij de oudste in het huishouden als referentiepersoon werd genomen, leverde als resultaat op dat in dat geval bij ongeveer 60.000 huishoudens, ofwel 1% van het totale aantal huishoudens, een overig huishoudlid als referentiepersoon werd gekozen. Het gevolg hiervan was dat in die huishoudens de voorkomende gezinsrelaties niet meer werden gesignaleerd, en dat een kleine subgroep als de niet-gezinshuishoudens daardoor relatief sterk groeide.

Staat 2 : De verdeling van samenstelling huishouden voor en na correctie van de aangewezen referentiepersoon (EBB2000)

Samenstelling HH	Voor correctie	Na correctie	(3) – (2)
Eenpersoonshuishouden	12038	12038	0
Eenouderhuishouden	3045	3093	48
Eeenouderhuishouden + anderen	78	80	2
Niet-gezinshuishouden	383	327	-56
Niet-gehuwd Paar	3175	3175	0
Niet gehuwd paar + kinderen	1286	1288	2
Niet gehuwd paar + kinderen + anderen	8	11	3
Niet-gehuwd paar + anderen	27	30	3
Gehuwd Paar	10472	10472	0
Gehuwd Paar + kinderen	16013	16018	5
Gehuwd Paar + kinderen+anderen	153	138	-15
Gehuwd Paar + anderen	51	59	8
Totaal	46729	46729	

Een tweede exercitie is uitgevoerd op het jaarbestand 2000 van de Enquête beroepsbevolking (EBB). In de standaardhuishoudbox, onder meer gebruikt in de EBB, wordt uitgegaan van het begrip "Huishoudkern". Een huishoudkern kan bestaan uit één of uit twee personen. In het laatste geval moet er tussen de kernleden sprake zijn van een huwelijksrelatie of een vaste-partnerrelatie. Daarmee wordt aangegeven dat in de standaard huishoudbox wordt uitgegaan van alternatief 4. Anderzijds, de huishoudkern wordt ook gedefinieerd als de persoon of twee personen die "alles regelt/regelen". Deze regelaars hoeven in de praktijk niet persé deel uit te maken van een huwelijks- of vaste-partnerrelatie of de ouder zijn in een ouder/kindrelatie. Bestudering van de resultaten van de huishoudformatie in het EBB-jaarbestand van 2000 toont aan dat in ongeveer 100 van de 700 huishoudens met anderen een referentiepersoon werd gekozen die niet deel uitmaakte van een aanwezige huwelijks- of vaste-partnerrelatie, dan wel werd bij een ouder/kindrelatie niet de ouder als referentiepersoon gekozen. In voorkomende gevallen werd de keuze van referentiepersoon aangepast in overeenstemming met alternatief 4. Dit had tot gevolg dat voor 71 huishoudens de variabelen Plaats Huishouden en Samenstelling Huishouden werden bijgesteld. De gevolgen voor de variabele Samenstelling Huishouden zijn weergegeven in Staat 2: in kolom 2 zijn de resultaten vóór en in kolom 3 zijn de resultaten na aanpassing weergegeven. De 71 gecorrigeerde huishoudens vertegenwoordigen slechts 0.15% van het totaal aantal huishoudens. Zoals echter kon worden verwacht, zijn de

gevolgen van deze bewerking met name terug te vinden in een daling van het aantal niet-gezinshuishoudens met bijna 15%.

Het is een kleine, maar selectieve groep huishoudens waar de persoon, die is gekozen op basis van een persoonskenmerk, zoals in de eerste drie genoemde alternatieven, een andere is dan diegene waarmee gezinsrelaties goed worden onderkend. De resulterende vertekening in de resultaten van de variabele Samenstelling Huishouden en daarmee ook van een afgeleide variabele als Positie in het huishouden (zie later in deze nota), zullen in longitudinale analyses worden versterkt, omdat in dat geval van jaar tot jaar reële veranderingen in de samenstelling en veranderingen in de aanwijzing van de referentiepersoon door elkaar heen kunnen gaan lopen.

De vertekening wordt vooral veroorzaakt door huishoudens met anderen. Het huishouden dat werd genoemd in Staat 1 is daarvan een goed voorbeeld. Ook (eenouder)gezinnen met oudere kinderen kunnen met de onderscheiden alternatieven verschillende resultaten opleveren.

Als een huishouden bestaat uit bijvoorbeeld een moeder van 74 jaar en haar vrijgezelle dochter van 39, is er volgens de gezinsdefinitie sprake van een eenoudergezin. Uitgaande van de gezinsrelaties wordt dit correct vastgesteld door de moeder als referentiepersoon te kiezen. Als echter wordt uitgegaan van de huurder/eigenaar als referentiepersoon, zijn er twee mogelijkheden: ofwel de dochter woont in bij de moeder, ofwel de moeder woont in bij de dochter. In het eerste geval wordt hetzelfde resultaat bereikt als via de vaststelling van gezinsrelaties. In het tweede geval wordt een afwijkend resultaat bereikt, omdat de combinatie Referentiepersoon/Moeder anders wordt geïnterpreteerd dan de combinatie Referentiepersoon/Kind.

In bijlage 1 wordt nog uitgebreider stilgestaan bij de overwegingen rond de keuze van een referentiepersoon ten behoeve van de beschrijving van de samenstelling van het huishouden. Samengevat kunnen de volgende conclusies op een rij worden gezet:

- De keuze voor een referentiepersoon op grond van een specifiek persoonskenmerk kan in een kleine maar selectieve groep huishoudens leiden tot het niet onderkennen van gezinsrelaties en dientengevolge tot een zekere vertekening in de resultaten van de variabele Samenstelling Huishouden. Met de keuze voor een dergelijk alternatief wordt in feite niet 'de' huishoudenssituatie verkregen, maar de huishoudenssituatie van de referentiepersoon.
- Kenmerken van personen als hoogste inkomen, leeftijd of eigenaar/huurder leiden voor het veldwerk tot een eenduidige keuze van referentiepersoon. Het gebruik van het begrip 'Hoofd huishouden' leidt daarentegen tot weerstand bij veel respondenten.
- De variabele Samenstelling Huishouden wordt in uiteenlopende statistische analyses als onafhankelijke variabele gebruikt. Met andere woorden, dan wordt getracht aan te geven in hoeverre veranderingen in bijvoorbeeld inkomens-, woon- of leefsituatie kunnen worden verklaard door veranderingen in de gezinssituatie in huishoudens. Het is een extra reden de variabele Samenstelling Huishouden strikt volgens de gezinsdefinitie te bepalen en daarmee de onafhankelijkheid van deze variabele te garanderen.
- De keuze voor een referentiepersoon met een specifiek kenmerk levert een eenduidige basis op voor de verdeling van huishoudens naar kenmerken van de referentiepersoon; Deze personen in het huishouden kunnen echter voor dit doel ook achteraf op basis van persoonsgegevens eenvoudig worden geselecteerd.

Een referentiepersoon waarmee gezinsrelaties zo goed mogelijk kunnen worden vastgesteld, waardoor de indelingsprincipe voor de variabele Samenstelling Huishouden zo eenduidig mogelijk wordt bepaald, heeft de voorkeur.

Voorgesteld wordt daarom de aanbeveling van de Verenigde Naties (UNECE, 1998) over te nemen en de referentiepersoon te kiezen naar de volgende richtlijnen:

- de echtgenoot of de echtgenote, in geval van een multi-generatiehuishouden bij voorkeur uit de middelste generatie;
- één van de partners uit een niet-gehuwd samenwonend stel, als er in het huishouden geen gehuwd stel aanwezig is;
- of de ouder, wanneer een ouder samenwoont met zijn of haar kinderen van een willekeurige leeftijd.
- In een huishouden waar geen van bovengenoemde relaties kan worden aangetroffen, kan elk meerderjarig huishoudlid worden gekozen als referentiepersoon.

In dit VN-voorstel wordt de keuze van referentiepersoon tussen echtgenoot en echtgenote of tussen beide niet-gehuwde partners vrijgelaten. De reden daarvoor is, dat het voor een goede vaststelling van gezinsrelaties niet uitmaakt wie van de partners in voorkomende gevallen wordt gekozen, zoals de uitwerking in Staat 1 ook heeft laten zien. De verdelingen van huishoudens naar samenstelling zullen gelijk zijn, ongeacht de regel die voor de keuze van de referentiepersoon in deze laatste stap wordt gehanteerd. Om die reden wordt ook in de coördinatievoorstellen voor het CBS geen voorkeur uitgesproken. De keuze kan wel leiden tot verschillen in verdelingen van huishoudens onderscheiden naar kenmerken van de referentiepersoon. Om die reden verdient het aanbeveling om bij verdelingen van huishoudens onderscheiden naar een specifieke persoon in het huishouden een beargumenteerde keuze te maken voor deze persoon. Zoals ook is uiteengezet in bijlage 1 zal dat in veel gevallen dan leiden tot een andere keuze dan de persoon die dient als referentiepersoon bij de afleiding van samenstelling van het huishouden⁴.

5. DE GEHARMONISEERDE INDELING VAN SAMENSTELLING HUISHOUDEN.

Nadat in de voorgaande paragrafen de basisbegrippen zijn uitgewerkt voor afbakening en afleiding van huishoudens, wordt onderstaand de geharmoniseerde indeling van de variabele Samenstelling Huishouden nader uitgewerkt. De aanwezigheid van gezinsrelaties (paarrelaties en ouder/kindrelaties) wordt in navolging van de VN-voorstellen als fundamenteel onderscheid gehanteerd bij de

---

⁴ In bijlage 1 wordt voorgesteld om, wanneer deze referentiepersoon toch wordt gebruikt, uit te gaan van de oudste partner, omdat daarmee gender bias wordt vermeden en dit criterium uniform toegepast kan worden voor zowel huishoudens met gezinnen als huishoudens zonder gezinnen. Maar volgens de voorstellen in deze nota staat het vrij om te kiezen voor andere regels. Dit zal dan niet leiden tot inconsistenties in het aantal huishoudens en evenmin in de verdelingen naar samenstelling van het huishouden. In de praktijk van de huishoudenstatistieken zullen naar verwachting praktische overwegingen, zoals de behoefte aan te sluiten bij bestaande tijdreeksen, de keuze in belangrijke mate bepalen en aanleiding zijn om op dit punt de huidige uitgangspunten en regels te blijven volgen. Daarbij wordt de referentiepersoon beschreven als een statistische entiteit bedoeld om huishoudenskenmerken aan te ontleen. Als er sprake is van een paar dan wordt de man als referentiepersoon aangeduid. In geval van een paar van gelijk geslacht wordt de oudste van het paar referentiepersoon. In een eenouderhuishouden is de ouder de referentiepersoon. In een overig huishouden is de oudste man de referentiepersoon en als er geen man aanwezig is in het huishouden de oudste vrouw. Wanneer een paar bestaat uit een man en een vrouw geldt de man als referentiepersoon. Vervolgens kunnen tabellen worden samengesteld over huishoudens onderscheiden naar de leeftijd van de referentiepersoon. Daarnaast kunnen voor andere doeleinden natuurlijk ook tabellen worden samengesteld naar de leeftijd van de meestverdienende in het huishouden.

indeling van huishoudens naar samenstelling. Toepassing daarvan leidt in elk geval tot de volgende onderscheidingen:

- Het onderscheid tussen eenpersoonshuishoudens en meerpersoonshuishoudens
- Het onderscheid tussen gezinshuishoudens en niet-gezinshuishoudens
- Het onderscheid tussen huishoudens met kinderen en die zonder kinderen.

Daarmee is wel een aantal noodzakelijke criteria gegeven voor de indeling van huishoudens naar samenstelling, maar nog niet voldoende, omdat nog diverse beslipunten resteren.

5.1 De indeling van meergezinshuishoudens.

Al vele decennia kan in de Nederlandse huishoudens de tendens tot afname van zowel het aantal overige huishoudenleden als van secundaire gezinnen worden waargenomen. De daling van het aantal secundaire gezinnen heeft zo ver doorgezet, dat het aandeel van meergezinshuishoudens minder dan 0.1% van het totaal aantal huishoudens is. De presentatie van meergezinshuishoudens als afzonderlijke categorie in cijferopstellingen is daardoor niet meer zinvol.

Voorgesteld wordt daarom secundaire gezinnen in huishoudens niet meer te onderscheiden en de leden daarvan als overige huishoudenleden te beschouwen. Dit roept wel de vraag op welk gezin in voorkomende gevallen als primair en welk als secundair wordt aangewezen. Aanbevolen wordt om in het geval van een meergeneratiehuishouden van bijvoorbeeld grootouders, dochter en kleinkind, de dochter met kleinkind te beschouwen als primaire eenheid en de grootouders als overige huishoudenleden. Meer in het algemeen wordt voorgesteld bij voorkeur eenheden met jonge kinderen als de primaire eenheid aan te wijzen. In een enkel geval zal de keuze arbitrair zijn, maar aangenomen wordt dat het verlies van statistische informatie hierdoor minimaal zal zijn.

Overigens moet hierbij worden opgemerkt dat internationale vergelijking op dit punt met bijvoorbeeld Zuid-Europese landen, waar meergeneratiehuishoudens nog veelvuldig voorkomen, door deze keuze onmogelijk wordt gemaakt.

5.2 De indeling van huishoudens met “anderen”.

Huishoudens met anderen kunnen in principe op drie manieren worden ingedeeld, en wel:

- in de classificatie opnemen als afzonderlijke categorieën;
- toevoegen aan de respectieve categorieën zonder anderen, waardoor indelingen als echtpaar (al of niet met anderen) en echtpaar met kinderen (al of niet met anderen) ontstaan;
- samenvoegen met niet-gezinshuishoudens in de restcategorie “overige huishoudens”.

De categorieën met anderen zijn in het algemeen te klein om zinvol afzonderlijk in cijferopstellingen te kunnen worden gepresenteerd. Bovendien zou op die wijze het aantal onderscheiden categorieën te groot worden. Om deze redenen valt het eerste alternatief als uitgangspunt voor een publicatievariabele af.

Het tweede alternatief sluit aan bij de door de VN aanbevolen indeling Samenstelling Huishouden (United Nations, 1998, pag 50, par. 211), waarbij de onderscheiden categorieën gezien vanuit de vaststelling van gezinsverbanden zo homogeen mogelijk zijn. Het is echter aannemelijk dat “anderen” in het huishouden maar zeer ten dele hun inkomen inbrengen in het huishoudensinkomen. De veronderstelling “...dat de verdeling van het inkomen in het huishouden los staat van de verwerving van het inkomen en er derhalve geen gesloten beurzen zijn” is van toepassing voor de categorie “echtparen”, maar veel minder voor “echtparen met anderen”. (CBS, 2000, pag. 5). Vanuit het inkomensperspectief is de indeling van huishoudens in ‘categorieën met of zonder anderen’ daarom juist niet homogeen.

Voor het derde alternatief geldt juist het tegenovergestelde: ‘huishoudens met anderen’ in een restcategorie stoppen, betekent dat vanuit het gezichtspunt van economische analyse alle groepen behalve de restgroep zo veel mogelijk homogeen zijn. Voor demografische analyses levert deze indeling juist geen homogene groepen op, omdat identieke gezinsrelaties in verschillende groepen terechtkomen.

Daarom zal worden voorgesteld met het oog op de twee onderscheiden analysedoeleinden verschillende varianten voor de indeling van Samenstelling Huishouden te gebruiken. Voor demografische analyses zal een indeling worden gekozen, waarbij huishoudens met “anderen” worden toegevoegd aan de categorieën met de desbetreffende gezinsrelaties, terwijl voor sociaal-economische analyses een indeling zal gekozen waarbij alle huishoudens met “anderen” zijn samengevoegd in één restcategorie.

5.3 De indeling van huishoudens met kinderen

Vanuit het inkomensperspectief is een categorie van huishoudens ongeacht de leeftijd van de kinderen betrekkelijk heterogeen. Het bestedingspatroon en de inkomenssituatie van huishoudens met één of meer minderjarige kinderen verschilt, vooral wanneer er jonge kinderen zijn, aanzienlijk met huishoudens met uitsluitend meerderjarige kinderen. Meerderjarige kinderen hebben ook vaak eigen inkomen (bijv. inkomen uit arbeid of studiebeurs) en brengen dat veelal niet of slechts voor een klein deel in het huishoudensinkomen in. Om die reden worden huishoudens met kinderen met het oog op sociaal-economische analyses onderscheiden naar huishoudens waarin één of meer kinderen jonger dan 18 jaar en huishoudens met alleen kinderen van 18 jaar en ouder.

Voor demografische analyses wordt de homogeniteit juist bepaald door de ouder/kind-relatie en is het onderscheid naar leeftijd in het algemeen overbodig en alleen voor specifieke toepassingen gewenst. Op grond van bijzondere overwegingen kan natuurlijk ook een andere gewenste leeftijdsgrens worden gehanteerd, maar in dat geval is geen sprake van een geharmoniseerde classificatie.

Voorgesteld wordt om analoog aan de indeling van huishoudens met en zonder anderen verschillende varianten voor de indeling van Samenstelling Huishouden op te stellen. Voor sociaal-economische analyses zal een indeling worden gekozen waarbij huishoudens met minderjarige kinderen afzonderlijk worden gepresenteerd, terwijl huishoudens met alleen meerderjarige kinderen worden samengevoegd in een restcategorie. Voor demografische analyses zal geen onderscheid worden gemaakt naar de leeftijd van de kinderen in het huishouden.

5.4 De indeling van huwelijks- en vaste-partnerrelaties.

In paragraaf 4.1 is al uiteengezet dat de nieuwe definitie van het begrip gezin niet is beperkt tot echtparen, maar is uitgebreid tot niet met elkaar gehuwde paren als gezin worden beschouwd. Daarbij is eveneens opgemerkt dat bij diverse statistieken de verschillen tussen echtparen en niet-gehuwde paren voor hun doel zo gering worden geacht, dat men ze samenvoegt. Er kunnen tussen beide relatievormen echter verschillen worden waargenomen die relevant zijn voor statistische analysedoeleinden:

- Beide groepen verschillen nog steeds sterk in omvang.
- Nog steeds wordt in veel gevallen een vaste-partnerrelatie omgezet in een huwelijksrelatie als er kinderen worden geboren. Dit leidt er toe dat de verhouding tussen het aantal paren met en zonder kinderen bij de niet-gehuwde paren volstrekt anders is dan bij de gehuwde paren, (zie daarvoor ook de uitkomsten in staat 2).
- Er zijn ook sterke verschillen in groeitempo en dynamiek.
- Beide groepen vertonen verder op uiteenlopende terreinen, zoals vruchtbaarheidsniveau en aandeel van tweeverdieners, verschillen.

Niet-gehuwd samenwonen is (nog altijd) te beschouwen als een vrij recent fenomeen dat nog volop in ontwikkeling is, waarbij specifieke groepen als hoger opgeleiden een voortrekkersrol vervullen. Er lijkt daarom alle reden aanwezig om beide relatievormen te onderscheiden wanneer de variabele Samenstelling Huishouden als afhankelijke demografische variabele wordt beschreven, zoals het geval is bij de Huishoudensstatistiek. Om die reden wordt voorgesteld om analoog aan de bovenstaande voorstellen verschillende varianten voor de indeling van Samenstelling Huishouden op te stellen. Voor demografische analyses zal een indeling worden gekozen waarbij in de presentatie onderscheid wordt gemaakt tussen huishoudens met huwelijksrelaties en die met vaste partnerrelaties. In de indeling voor sociaal-economische analyses zal dit nadere onderscheid van huishoudens met paarrelaties niet worden gemaakt.

5.5 De onverkorte classificatie van Samenstelling huishouden

De beschreven inhoudelijke overwegingen leiden ertoe dat het aantal dimensies dat van belang is voor de indeling van de variabele Samenstelling huishouden verder is uitgebreid. De volgende onderscheidingen zijn vertegenwoordigd in de onverkorte classificatie van Samenstelling huishouden, dat wil zeggen de classificatie in zijn meest uitgebreide vorm:

- Het onderscheid tussen eenpersoonshuishoudens en meerpersoonshuishoudens
- Het onderscheid tussen gezinshuishoudens en niet-gezinshuishoudens
- Het onderscheid tussen huishoudens met kinderen en die zonder kinderen.
- Het onderscheid naar de aanwezigheid van personen in het huishouden die niet behoren tot de primaire gezinseenheid in het huishouden (de 'anderen' in het huishouden)
- Het onderscheid naar de aanwezigheid van een paar dat een huwelijksrelatie heeft dan wel een paar waarin de vaste partners geen huwelijksrelatie hebben.
- Het onderscheid naar de leeftijd van het jongste kind, namelijk jonger dan 18 jaar dan wel 18 jaar en ouder

Staat 3. Onverkorte classificatie Samenstelling huishouden

1.	Éénpersoonshuishouden
2.	Niet gehuwd paar z.a. en z.k.
3.	Niet gehuwd paar z.k. met anderen
4.	Niet gehuwd paar met minstens één kind < 18 jaar z.a.
5.	Niet gehuwd paar met alle kinderen >= 18 jaar z.a.
6.	Niet gehuwd paar met minstens één kind <18 jaar met anderen
7.	Niet gehuwd paar met alle kinderen >= 18 jaar met anderen
8.	Gehuwd paar z.a. en z.k.
9.	Gehuwd paar z.k. met anderen
10.	Gehuwd paar met minstens één kind < 18 jaar z.a.
11.	Gehuwd paar met alle kinderen >= 18 jaar z.a.
12.	Gehuwd paar met minstens één kind <18 jaar met anderen
13.	Gehuwd paar met alle kinderen >= 18 jaar met anderen
14.	Éénouderhuishouden met minstens één kind <18 jaar z.a.
15.	Éénouderhuishouden met alle kinderen >=18 jaar z.a.
16.	Éénouderhuishouden met minstens één kind <18 jaar met anderen
17.	Éénouderhuishouden met alle kinderen >= 18 jaar met anderen
18.	Overige huishoudens (= Niet-gezinshuishoudens)

De onverkorte classificatie die het resultaat is van de verwerking van alle dimensies is weergegeven in staat 3. Deze uitgebreide classificatie is een tussenvariabele die de basis vormt waaruit de twee alternatieve publicatieclassificaties door aggregatie kunnen worden afgeleid. Omwille van de duidelijkheid is in de naamgeving van de klassen niet alleen de aanwezigheid van kinderen of anderen aangegeven, maar ook het niet aanwezig zijn daarvan.

5.6 Indeling Samenstelling huishouden in publicaties

In publicaties is toepassing gewenst van indelingen die aggregaties zijn van de onverkorte classificatie. Diverse klassen van de onverkorte classificaties bevatten te weinig waarnemingen voor algemene toepassing als onafhankelijke variabelen. Minstens zo belangrijk is dat sommige klassen vanuit diverse toepassingen als overbodige detailleringen te beschouwen zijn. Het blijkt moeilijk om een aggregatie van de onverkorte classificatie samen te stellen die vrij algemeen bruikbaar is. Eerder werd al duidelijk dat voor demografische en sociaal-economische toepassingen verschillende onderscheiden gewenst zijn om relevante en voldoende homogene klassen te vormen.

Ten behoeve van publicaties met een demografisch karakter wordt de voorkeur gegeven aan een aggregatie van de onverkorte classificatie waarin de nadruk ligt op het onderscheid op basis van gezinsrelaties. Daarin wordt onderscheid gemaakt naar de aanwezigheid van gehuwde en ongehuwde paren en eventuele kinderen. De aanwezigheid van andere personen in het huishouden

wordt in vergelijking daarmee van ondergeschikt belang geacht. In dat opzicht wordt hier aangesloten bij de door de VN aanbevolen indeling Samenstelling Huishouden (United Nations, 1998, pag 50, par. 211), waarbij de onderscheiden categorieën gezien vanuit de vaststelling van gezinsverbanden zo homogeen mogelijk zijn.

De aggregatie met het onderscheid naar paren in combinatie met de leeftijd van het jongste kind maakt enkele veel voorkomende soorten huishoudens afzonderlijk zichtbaar die gekarakteriseerd kunnen worden als betrekkelijk homogeen met het oog op arbeidsmarktparticipatie, onderwijsdeelname van de kinderen en het consumptief gedrag van huishoudens op grond van relatief veel gemeenschappelijke bestedingsbeslissingen. Daarmee is deze indeling vooral voor publicaties met een sociaal-economisch karakter beter bruikbaar. Huishoudens met alleen meerderjarige kinderen en huishoudens met anderen worden in een restcategorie ondergebracht. Vanuit het gezichtspunt van economische analyse leidt dat ertoe dat alle groepen behalve de restgroepen zo veel mogelijk homogeen zijn⁵.

Door het samenstellen van een gemeenschappelijk en beknopt aggregaat van beide indelingen wordt er voor gezorgd dat de *globale classificatie* de schakel vormt tussen publicaties met een van beide specifiekere classificaties en aldus ook de consistentie van de gepubliceerde aantallen huishoudens voor de gebruiker zichtbaar blijft. Om die reden zal altijd in combinatie met een van beide specifieke classificaties de globale indeling als het gemeenschappelijke aggregaat gepubliceerd moeten worden.

Voor een helder onderscheid tussen de demografische en sociaal-economische indeling in de presentatie van uitkomsten is het gewenst gebruik te maken van verschillende aanduidingen van de geaggregeerde publicatievariabele en haar categorieën, voorzover deze inhoudelijk ongelijk zijn. Omdat in de onderscheidingen vanuit demografisch perspectief de aanwezigheid van een specifieke gezinsrelatie doorslaggevend is en de aanwezigheid van eventuele anderen niet uitmaakt voor de indeling van het huishouden worden de demografische klassen aangeduid als huishouden met paar resp. eenouderhuishouden.

Het begrip 'paar' lijkt beter te rechtvaardigen voor gebruik in de sociaal-economische samenstelling huishouden, omdat in dit geval 'paar' ook feitelijk slaat op een situatie waarin naast eventuele kinderen geen anderen dan de twee personen die het paar vormen, deel uitmaken van het huishouden. Evenzo geeft de term 'eenoudergezin' in de sociaal-economische samenstelling huishouden ook beter weer dat sprake is van een huishouden van één ouder zonder anderen.

In (deel)publicaties zal veelal duidelijk zijn of sprake is van een demografische of sociaal-economische context en kan volstaan worden met de aanduiding samenstelling huishouden. Ook in (deel)publicaties in Statline zal dat veelal het geval zijn. Altijd zal bij Statline publicaties een toelichting over de twee indelingen opgenomen moeten worden of daarheen via een snelkoppeling direct verwezen moeten worden. In het algemeen wordt het opnemen van een korte toelichting over

---

⁵ Met name op grond van de participatie in arbeidsmarkt en onderwijs is deze indeling homogeen. Vanuit het perspectief van inkomensverwerving en bestedingen zou wellicht een grotere homogeniteit binnen de klassen en juist een zo groot mogelijk heterogeniteit tussen de klassen worden bereikt als huishoudens met één of meer meerderjarige kinderen afzonderlijk zouden zijn onderscheiden. In publicaties zijn via verdere detaillering van de sociaal-economische standaardindeling ook nadere uitsplitsingen van de onderscheiden categorieën als aanvullende informatie op te nemen.

beide indelingsprincipes in publicaties aanbevolen. De toelichting zou de volgende vorm kunnen hebben.

De standaardindeling van huishoudens naar samenstelling kent twee varianten. De varianten onderscheiden zich van elkaar door een andere wijze van onderverdeling van de meerpersoonshuishoudens met het oog op toepassingen in resp. demografische, resp. sociaal-economische statistische beschrijvingen.

Wanneer de aard van de context niet vanzelf spreekt of wanneer in ander verband aan één van beide indelingen wordt gerefereerd, verdient het aanbeveling gebruik te maken van de aanduiding *demografische samenstelling huishouden*, resp. *sociaal-economische samenstelling huishouden*. De aanduiding kan worden afgekort tot samenstelling hh (dem) resp. samenstelling hh (socec).

Variant 1 –Samenstelling huishouden (globale classificatie)

Eenpersoonshuishouden
Meerpersoonshuishouden met kinderen
Meerpersoonshuishouden zonder kinderen

Variant 2a. Demografische samenstelling huishouden

Eenpersoonshuishouden
Meerpersoonshuishouden met kinderen
Eenouderhuishouden
Huishouden met niet-gehuwd paar met kinderen
Huishouden met gehuwd paar met kinderen
Meerpersoonshuishouden zonder kinderen
Huishouden met niet-gehuwd paar zonder kinderen
Huishouden met gehuwd paar zonder kinderen
Overig huishouden

Variant 2b. Sociaal-economische samenstelling huishouden

Eenpersoonshuishouden
Meerpersoonshuishouden met kinderen
Eenoudergezin met minderjarige kinderen
Paar met minderjarige kinderen
Overige meerpersoonshuishouden met kinderen

Meerpersoonshuishouden zonder kinderen
Paar zonder kinderen
Overige meerpersoonshuishouden zonder kinderen

De onderlinge relaties tussen de onderscheiden classificaties naar samenstelling van het huishouden zijn weergegeven in het overzicht dat is weergegeven in Bijlage 2

6. De geharmoniseerde indeling van Plaats huishouden

Plaats Huishouden (PH) is een *hulpvariabele* waarin de relatie van een huishoudlid tot de referentiepersoon wordt vastgelegd. De samenhang van de relaties van alle huishoudleden tot de referentiepersoon, de zogenaamde configuratie, wordt weergegeven in de samenstelling van het huishouden.

Vanouds was de indeling variabele Plaats Huishouden zeer gedetailleerd met aparte classificaties voor ouders, schoonouders, broers, zussen, enz.. Het doel daarvan was met name om secundaire gezinnen bestaande uit bijvoorbeeld ouders, schoonouders, getrouwd kind en schoonzoon/dochter, te kunnen herkennen.

De ontwikkeling van de Nederlandse huishoudens wordt al jarenlang gekenmerkt door een daling van de gemiddelde huishoudensgrootte, als gevolg van een groei van het aantal eenpersoonshuishoudens en een beperking van meerpersoonshuishoudens tot zogenaamde kerngezinnen. De beperking tot kerngezinnen houdt in een daling van het aantal overige huishoudleden en van het aantal meergezinshuishoudens.

In paragraaf 5.1 is aangegeven dat er van wordt afgezien meergezinshuishoudens als aparte groep te onderscheiden, vanwege de kleine aantallen in deze subgroep. De leden van secundaire gezinnen worden beschouwd als overige huishoudleden. De herkenning van secundaire gezinnen vervalt daarmee als argument voor het hanteren van een gedetailleerde codering van Plaats Huishouden. Verder is al eerder opgemerkt dat de code voor "Kind van Vaste Partner" kan komen te vervallen (Zie paragraaf 4.1).

Toch is ervoor gekozen om gebruik te maken van een betrekkelijk gedetailleerde variabele Plaats huishouden, omdat er voor een correcte afleiding van samenstelling huishouden voorzieningen worden getroffen voor kinderen die zelf kinderen of een partner in het huishouden hebben. De volgende overwegingen zijn daarbij relevant:

- Tijdens een vraaggesprek in het veld wordt er geen onderscheid gemaakt tussen enerzijds kinderloze cq. partnerloze kinderen en anderzijds kinderen met een kind en/of een partner in het huishouden. Voor een correcte toepassing van gezins- en kinddefinities zullen bij de afleiding kinderen in beide genoemde groepen moeten worden onderscheiden. De variabele zal voor deze gevallen moeten worden bijgesteld, vóórdat de variabele Samenstelling Huishouden correct kan worden afgeleid.

- Fouten in de keuze van de referentiepersoon moeten in de bewerkingsfase desgewenst kunnen worden opgespoord en gecorrigeerd.

Om deze eventuele correcties goed te kunnen uitvoeren, wordt daarom de volgende uitgebreide indeling van Plaats Huishouden voorgesteld.

Staat 4. De geharmoniseerde indeling van Plaats Huishouden

Alleenstaande
Referentiepersoon
Echtgeno(o)t(e)
Vaste partner
Kind
Vader/moeder
Schoonvader/-moeder
Broer/zus
Zwager/schoonzus
Schoonzoon of schoondochter
Kleinkind
Overige familieleden
Overige huishoudleden

In de voorgestelde indeling Plaats huishouden zijn voor de operationalisatie daarvan aparte codes opgenomen voor “kleinkind” en “schoonzoon of schoondochter”. De term “schoonzoon of schoondochter” is daarbij niet zoals vroeger beperkt tot getrouwde partner maar omvat nu ook niet-gehuwde partners van de kinderen. De correctieregels met betrekking tot de splitsing van kinderen in kinderen met een eigen kind of partner in het huishouden versus kinderen voor wie dat niet het geval is, als volgt geoperationaliseerd:

- *Als een “kleinkind” deel uitmaakt van een huishouden en er is geen “kind” van tenminste 15 jaar oud aanwezig, dan wordt aangenomen dat de vader of moeder van het kleinkind niet tot het huishouden behoort; de code voor kleinkind wordt bijgesteld tot “overig familielid”.*
- *Als een kleinkind deel uitmaakt van een huishouden en er zijn “kinderen” aanwezig, dan wordt de oudste aanwezige dochter geacht de moeder van het kleinkind te zijn, vooropgesteld dat de oudste dochter zelf tenminste 15 jaar oud is. Is dat niet het geval, dan wordt er van uitgegaan dat de oudste zoon de vader van het kleinkind is, als de oudste zoon tenminste 15 jaar oud is. De code voor de oudste dochter, oudste zoon, respectievelijk de aanwezige kleinkinderen, wordt bijgesteld tot “Overig Familielid”. Kan geen oudste dochter of zoon worden aangewezen, dan wordt alleen de code van de aanwezige kleinkinderen bijgesteld tot “overig familielid”.*
- *Indien er een schoonzoon aanwezig is, en de oudste dochter is 15 jaar of ouder, dan wordt aangenomen dat de oudste dochter de partner is van de schoonzoon. De code Plaats huishouden voor de oudste dochter en de schoonzoon worden bijgesteld tot “Overig familielid”.*
- *Indien er een schoondochter aanwezig is, en de oudste zoon is 15 jaar of ouder, dan wordt aangenomen dat de oudste dochter de partner is van de schoonzoon. De code Plaats huishouden voor de oudste dochter en de schoonzoon worden bijgesteld tot “Overig familielid”.*
- *Indien er een schoonzoon en kleinkinderen aanwezig zijn, en de oudste dochter is 15 jaar of ouder, dan wordt aangenomen dat de oudste dochter en de schoonzoon de ouders zijn van de kleinkinderen. Dit paar met kinderen wordt nu als de primaire eenheid beschouwd.*

- *Indien er een schoondochter en kleinkinderen aanwezig zijn, en de oudste zoon is 15 jaar of ouder, dan wordt aangenomen dat de oudste zoon en de schoondochter de ouders zijn van de kleinkinderen. Dit paar met kinderen wordt nu als de primaire eenheid beschouwd.*

In deze afleiding die is geoperationaliseerd in een BLAISE-datamodel⁶, zijn ook enkele controles ingebouwd waarmee fouten met betrekking tot de keuze van de referentiepersoon eenvoudig kunnen worden gesignaleerd en desgewenst gecorrigeerd. De controles zijn gegoten in de vorm van signalen op het voorkomen van coderingen voor vader/moeder, schoonvader/-moeder, broer/zus en schoonbroer/-zus, waarmee reciproques in gezinsrelaties eenvoudig kunnen worden opgespoord.

7. De geharmoniseerde indeling van Positie in het Huishouden.

De persoonsvariabele Positie in het Huishouden (PosHH) geeft aan in welke persoonlijke huishoudenssituatie een respondent zich bevindt. Veranderingen in die huishoudenssituatie markeren belangrijke transities in de individuele levensloop, zoals het verlaten van het ouderlijk huis, niet-gehuwd gaan samenwonen, trouwen, kinderen krijgen, en scheiden. De laatste jaren is het belang van bestudering van deze transities met name toegenomen omdat er veel meer variatie is ontstaan in de volgorde van levenslooffases. Vroeger verliet een kind het ouderlijk om te gaan trouwen, er werden vervolgens kinderen geboren, waarna de empty-nest fase ontstond bij het verlaten van het ouderlijk huis van zijn/haar kinderen, en tenslotte de weduwstaat door het overlijden van de partner. Tegenwoordig zijn allerlei opties gemeengoed geworden, die vroeger allerm minst vanzelfsprekend waren. Zo kan hij/zij er voor kiezen om na het verlaten van het ouderlijk huis eerst een poosje alleen te gaan wonen, vervolgens niet-gehuwd te gaan samenwonen en pas te gaan trouwen als er een kind opkomt is. Scheiding en hertrouwen/samenwonen zijn andere factoren die een vaste volgorde van levensfasen steeds minder vanzelfsprekend maken (Prak, 1995). De in staat 5 weergegeven categorieën kunnen worden gebruikt om de achtereenvolgende posities van een persoon in diverse typen huishoudens zichtbaar te maken en bieden daarmee een beschrijving van de levensloopcarrière van een persoon⁷. De opzet van deze variabele is om die

⁶ Het BLAISE-datamodel is verkrijgbaar via de auteurs.

⁷ De categorieën van de variabele Positie huishouden geven een typering van de persoon zelf (iemand is 'kind'). Sommige onderzoekers bepleiten een alternatieve benadering waarin meer wordt uitgegaan van de sociale omgeving waarin de persoon verkeert (iemand 'woont bij zijn ouders'). De variabele wordt aangeduid als Persoonlijke Ontwikkelingsfase (OFP) en gebruikt de volgende aanduidingen als alternatief voor de klassen van Positie huishouden:

Woont samen met
ouders(s)
vaste partner
echtgeno(o)t(e)
vaste partner en kinderen
echtgeno(o)t(e) en kinderen
kinderen
anderen
Woont alleen

De gedachte achter deze indeling is dat daarmee beter wordt aangesloten bij het gangbare spraakgebruik rond de aanduiding van levensfasen en het inhoudelijke verschil tussen deze variabele en de variabele Plaats in het huishouden beter wordt benadrukt.

reden met name geschikt voor longitudinale analyses, waar het gaat om de berekening van individuele overgangskansen en duurgegevens (zogenaamde spells). De variabele kan eenvoudig worden afgeleid uit Samenstelling Huishouden⁸. en Plaats Huishouden⁹. Met de voorgestelde volgorde van de onderscheiden categorieën wordt de relatie met de achterliggende gedachte van een levensloop zichtbaar gemaakt.

Staat 5 - Variant 1 Positie in het huishouden (globale classificatie)

Thuiswonend kind
Partner in paar zonder kinderen
Partner in paar met kinderen
Ouder in eenouderhuishouden/ -gezin
Overig lid huishouden
Alleenstaand

Analoog aan de overwegingen om voor de standaardindeling van huishoudens naar samenstelling verder uitgewerkte, maar consistente varianten voor te stellen, worden in het onderstaande ook voorstellen gedaan voor varianten van de indeling van Positie in het huishouden met het oog op demografische analyses respectievelijk sociaal-economische analyses. Deze varianten zijn evenzo te beschouwen als gedesaggregeerde versies van de gemeenschappelijke indeling naar Positie in het huishouden en zijn dan ook afleidbaar uit Plaats huishouden in combinatie met de overeenkomende variant van Samenstelling huishouden

Variant 2a Demografische variant: Positie in het huishouden

Thuiswonend kind
Partner in paar zonder kinderen
Partner in niet-gehuwd paar zonder kinderen
Partner in gehuwd paar zonder kinderen
Partner in paar met kinderen
Partner in niet-gehuwd paar met kinderen
Partner in gehuwd paar met kinderen
Ouder in eenouderhuishouden

---

⁸ Het lijkt het meest voor de hand te liggen om ter aanduiding van alleenstaande ouders in de globale classificatie de aanduidingen eenouderhuishouden dan wel eenoudergezin te gebruiken, al naar gelang de context en de gebruikte variant van Samenstelling huishouden. Om verwarring te voorkomen die zou kunnen ontstaan door het gebruik van twee aanduidingen in de omschrijving van de globale classificatie zou het ook te overwegen zijn om in de globale classificatie van Positie huishouden de term alleenstaande ouder in te voeren. Nadeel hiervan is echter wel dat hiermee weer een derde term in gebruik zou worden genomen.

⁹ De afleiding is uitgewerkt en opgenomen in het eerder genoemde BLAISE-datamodel (zie noot 4)

Overig lid huishouden
Alleenstaand

Variante 2b Sociaal-economische variant: Positie in het huishouden

---

Alleenstaand
Partner in paar zonder kinderen
Partner in paar met kinderen
Met minderjarige kinderen
Met uitsluitend meerderjarige kinderen
Ouder in eenoudergezin
Met minderjarige kinderen
Met uitsluitend meerderjarige kinderen
Thuiswonend kind
Minderjarig kind
Meerderjarig kind
Overig lid huishouden

8. BRONNEN.

Hoewel de bronnen van gegevens geen doorslaggevende overwegingen opleveren ten aanzien van de voorstellen voor harmonisatie, wordt hier toch stilgestaan bij de belangrijkste bronnen voor informatie over de samenstelling van huishoudens. Het lijkt nuttig om op enkele punten te laten zien hoe de keuzes die zijn gemaakt in het kader van de harmonisatievoorstellen kunnen doorwerken op de praktijk van het afbakenen van huishoudens en het afleiden van de variabele Samenstelling huishouden.

Gegevens over huishoudens kunnen in principe op twee verschillende manieren worden verkregen, n.l. uit registraties en uit dataverzameling door enquêtering. De huishoudensstatistiek van het CBS was tot 1997 gebaseerd op gegevens uit enquêtes. Sinds 1997 is de Jaarlijkse Huishoudensstatistiek (JHS) gebaseerd op gegevens uit een registratie, te weten de Gemeentelijke Basis Administratie persoonsgegevens (GBA). De Inkomensstatistieken (IPO en RIO) maken gebruik van het BVR (Beheer van Relaties) van het Ministerie van Financiën (een registratie die inhoudelijk sterk verwant is met de GBA).

8.1 Registraties

Het CBS heeft ervoor gekozen om de jaarlijkse Huishoudensstatistiek te baseren op gegevens uit registraties, omdat door het integrale karakter van de GBA huishoudensgegevens naar een veelheid van kenmerken gepresenteerd kunnen worden. (5.1.2.e en 5.1.2.e, 2001). Bovendien

kunnen deze gegevens via koppeling in principe voor iedere statistiek bruikbaar worden gemaakt. De GBA bevat echter per adres het aantal bewoners en hun gezinsrelaties, maar geen huishoudenrelaties. Dit betekent dat op basis van gegevens uit deze registraties in principe geen huishoudenstatistiek kan worden vastgesteld. Gebruik van registraties houdt verder in dat alleen gegevens over de ingeschreven populatie ofwel de wettelijke bevolking beschikbaar is.

Op ruim 90% van de adressen komen uitsluitend in de GBA geregistreerde gezinsrelaties¹⁰ voor. Voor de vaststelling van de geregistreerde gezinsrelaties situatie wordt gebruik gemaakt van het gegeven dat bij iedere ingeschrevene in de GBA niet alleen zijn eigen SoFi-of A-nummer is vermeld, maar ook het nummer van zijn of haar beide ouders en van een eventuele huwelijkspartner. De logisch volgende stap is dan nagaan of de ouder(s) of huwelijkspartner¹¹ deel uitmaken van hetzelfde huishouden. Wanneer ouder(s), kind(eren) en huwelijkspartner ingeschreven zijn op hetzelfde adres, wordt aangenomen dat deze personen ook samen een huishouden vormen. In dat geval staat niet alleen de afbakening van het huishouden, maar ook de gezinsrelatie binnen het huishouden vast en kan de keuze van referentiepersoon daarop worden afgestemd.

Als een adres wordt bewoond door twee personen zonder gezinsrelatie, kan er echter sprake zijn van twee éénpersoonshuishoudens of van één tweepersoonshuishouden. Ook als een adres wordt bewoond door een gezin en één niet-in-gezinsverband levend persoon, is het niet bij voorbaat duidelijk of er sprake is van een gezin met een ander, of van een gezin en een afzonderlijk éénpersoonshuishouden. Voor dergelijke adressen worden huishoudensgegevens geïmputeerd, wat neerkomt op het nemen van beslissingen over het al dan niet samenvoegen van gezinnen en niet-in-gezinsverband levende personen tot huishoudens op grond van statistisch plausible veronderstellingen. Voor deze imputatie wordt met name gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en eventueel het Geografisch Basisregister. (Israels en Harmsen, 1999b).

Bij de Inkomensstatistiek wordt de eerste stap, het afleiden van de samenstelling van het huishouden op adressen waar alleen geregistreerde gezinsrelaties bestaan, op soortgelijke wijze uitgevoerd. De tweede stap is echter anders dan bij de Huishoudensstatistiek: bij de adressen waar personen zonder geregistreerde gezinsrelaties voorkomen, worden met het oog op de beschrijving van de inkomenssituatie andere aannames gehanteerd voor imputatie. Zo wordt onder meer aangenomen dat personen met een heel klein of geen inkomen niet zelfstandig, maar samen met een of meer anderen op dat adres een huishouden vormen. Niet alleen lijkt het een plausible veronderstelling om in die gevallen te besluiten tot het bestaan van een huishouden, maar bovendien wordt op die wijze voorkomen dat in de Inkomensstatistiek huishoudens zonder inkomen ontstaan. Wanneer op het adres al geregistreerde gezinsrelaties tussen andere personen bestaan, wordt die persoon met een klein inkomen behandeld als een ander in het huishouden. De plausible informatie uit Inkomensstatistiek zou ook gebruikt kunnen worden bij het verbeteren van de schattingen van de Huishoudensstatistiek, wanneer een oplossing wordt gevonden voor het probleem dat de inkomensgegevens veel later beschikbaar komen.

---

¹⁰ De term 'geregistreerde gezinsrelaties' beperkt zich tot huwelijksrelaties geregistreerde partnerschappen of ouderschapsrelaties. Niet-geregistreerde vaste-partnerrelaties worden in de GBA niet vastgelegd..

¹¹ Hieronder worden ook de gevallen van geregistreerd partnerschap gerekend.

8.2 Enquêtes

Bij gegevensverzameling door enquêtering is het uitgangspunt de telling van de werkelijke bevolking. Het gaat hierbij dus om de populatie die permanent verblijf houdt op een adres en op grond daarvan behoort te zijn ingeschreven in de GBA. Een praktische uitvloeisel hiervan is de instructie aan de interviewers dat personen die tijdelijk op een adres aanwezig zijn (gasten), niet moeten worden geteld. Personen die daarentegen tijdelijk afwezig zijn, moeten wel als huishoudlid worden meegeteld. Het kan bijvoorbeeld gaan om personen die op vakantie zijn, of personen die korter dan één jaar verlijf houden in een ziekenhuis of een andere inrichting. Kinderen die elders op kamers wonen, mogen echter niet als huishoudlid worden meegeteld. De interviewer bepaalt verder hoeveel huishoudens op het adres wonen. De afspraak is dat daarvan maximaal drie huishoudens worden geïnterviewd.

Of iemand *behoort* te zijn ingeschreven betekent niet altijd dat die persoon ook daadwerkelijk *is* ingeschreven. Hiermee wordt geraakt aan het essentiële verschil tussen gegevens die worden verkregen door middel van veldwerk en gegevens verkregen uit registraties. Enerzijds kunnen in registraties personen ontbreken die wel behoren te zijn ingeschreven, maar dat niet zijn, anderzijds kunnen in de GBA personen zijn ingeschreven die al hadden moeten zijn uitgeschreven.

Terwijl bij gebruikmaking van de bovenbeschreven registraties wordt geprobeerd om uit de gegevens over personen op een adres de afbakening van huishoudens af te leiden, geschiedt dat in een *interviewsituatie* door te beginnen met de vraag wie er tot het huishouden behoren (rekening houdend met de definitie) alvorens door te vragen over de leden van het huishouden. Bij de afbakening van huishoudens in het interview kan dan ook heel andere informatie als onderdeel van toelichtingen een rol spelen:

- Bepalend zijn aspecten in de sfeer van gemeenschappelijke huisvesting en (beslissingen over) bestedingen. De aard van de onderlinge relatie (familie of geen familie, gehuwd of niet gehuwd, alleen mannen of vrouwen dan wel gemengd) speelt in principe geen beslissende rol bij het al dan niet behoren tot een huishouden, hoewel zorgverplichtingen daarbij natuurlijk wel als factor op de achtergrond relevant zijn.
- Koken voor een aantal personen of gezamenlijk eten, zoals in studentenhuizen gebeurt, is dus niet voldoende om een (particulier) huishouden te vormen. In deze gevallen is er geen sprake van een gemeenschappelijk (particulier) huishouden, omdat gemeenschappelijke huishoudelijke uitgaven ontbreken en er ook geen gemeenschappelijk woonvertrek is.

Maar in de interviewsituatie kunnen ook weer heel andere aspecten problematisch zijn, gelet op de afleiding van de samenstelling van het huishouden en speciaal de keuze van de referentiepersoon. In zijn algemeenheid geldt (zoals al eerder beschreven) dat gezinsrelaties optimaal kunnen worden vastgesteld als in voorkomende gevallen één van de huwelijkspartners of vaste partners of de ouder van een ouder/kind als referentiepersoon wordt gekozen. Het paradoxale is dan dat informatie over gezinsrelaties bekend moet zijn om diezelfde gezinsrelaties optimaal te kunnen vaststellen. Wat betreft het veldwerk maakt deze paradox al sinds jaar en dag onderdeel uit van de standaard huishoudbox; het uitgangspunt is een voorlopige samenstelling, waarin de genoemde gezinsrelaties zijn terug te vinden; vervolgens wordt de relatie van ieder huishoudlid bepaald ten opzichte van (een van de leden van) de huishoudkern in de variabele Plaats Huishouden en tenslotte wordt hieruit de definitieve samenstelling afgeleid.

9. Referenties

CBS (1983), Nota Vraagstellingen in PGE-enquêtes Categoriserende kenmerken van de bevolking S7-sc-87-83, BPA: 11910-83-S7

CBS (2000), Revisie Inkomensstatistiek Stand van zaken, februari 2000

5.1.2.e & 5.1.2.e (2001), Nieuwe huishoudensstatistiek : vergelijking met de oude statistiek, Maandststistiek voor de Bevolking 2001/02, pp 13-16

5.1.2.e & 5.1.2.e (1999a) Vernieuwing Jaarlijkse Huishoudenstatistiek, projectnummer RSM-22030, interne nota CBS.

5.1.2.e & 5.1.2.e (1999b) Imputatiemodel voor Jaarlijkse Huishoudenstatistiek: Adressen met twee niet-in-gezinsverband-levende personen, projectnummer RSM-22030, interne nota CBS

5.1.2.e & 5.1.2.e (1999c) Imputatiemodel voor Jaarlijkse Huishoudenstatistiek: Adressen met een eenoudergezin en een andere persoon, projectnummer RSM-22030, interne nota CBS

5.1.2.e ontwikkeling van huishoudensvariabelen in het Sociaal-Economisch Panelonderzoek (SEP), H5006-95-SSP/INTERN

United Nations Statistical Commision and Economic Commission for Europe, Recommendations for the 2000 censuses for population and housing in the ECE region, Statistical Standards – no 49, New York and Geneva,1998

Bijlage 1

Op basis van de volledige relatiematrix, waarin alle relaties tussen de personen in een huishouden in kaart zijn gebracht, kunnen gezinnen (samengesteld op basis van huwelijks-en vaste-partnerrelaties en ouderschapsrelaties) worden samengesteld en kan vervolgens de samenstelling huishouden worden afgeleid. Zoals beschreven in paragraaf 4.2 wordt om redenen van informatiereductie volstaan met het vaststellen van relaties van de huishoudleden ten opzichte van één persoon als referentiepunt, de referentiepersoon.

De indeling van huishoudens naar samenstelling is traditioneel gebaseerd op het onderkennen van gezinnen in het huishouden. In het verleden vormde het (mannelijk) gezinshoofd als hoofd huishouden het referentiepunt bij de typering van het huishouden. In feite is dit een uitvloeisel van het vroegere kostwinnersmodel waarin de man zorgde voor het inkomen en de vrouw voor het huishouden. Ook in de rechtspositionele verhoudingen met betrekking tot bestedingen kwam dit vroeger tot uitdrukking: tot 1957 was de gehuwde vrouw handelingsonbekwaam.

De tijden zijn veranderd. Gelijkwaardigheid van partners is formeel geregeld; tweeverdienschap en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor bestedingsbeslissingen zijn praktijk. Er is dan ook alle reden dit ook door te laten werken in de beschrijving van huishoudens. In het voorstel om te kiezen voor een referentiepersoon waarmee de gezinsrelaties zo goed mogelijk worden beschreven en de daarop gebaseerde richtlijnen van de VN voor de selectie van de referentiepersoon is dat in hoge mate het geval.

Echter, ten aanzien van de keuze tussen de gehuwde of samenwonende partners spreken de VN-aanbevelingen geen voorkeur uit. Hoewel het op grond van gelijkwaardigheid en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid het aantrekkelijkst zou zijn om beide partners gezamenlijk als uitgangspunt te nemen, moeten voor een efficiënte beschrijving van huishoudens de onderlinge relaties worden beschreven in termen van de relaties van individuele leden van het huishouden met één persoon. Onafhankelijk van de aard van hun onderlinge relatie (gehuwd dan wel vaste partners, gelijk dan wel verschillend geslacht) moet daarom een van beide partners als referentiepersoon worden gekozen: leeftijd is hiervoor een geschikt, want stabiel en sekseneutraal criterium. Ook in huishoudens waarin geen gezinsrelaties bestaan, kan leeftijd zeer wel dienen als criterium voor de keuze van de referentiepersoon.

Er zijn ook alternatieven denkbaar voor het gebruik van de voorgestelde procedure (incl. de keuze van de oudste partner) voor de selectie als referentiepersoon ten behoeve van de indeling van huishoudens. Een alternatief dat veel verwantschap vertoont met het voorstel, houdt in dat men niet leeftijd, maar het inkomen als aanvullend criterium hanteert, zodat de procedure een combinatie is van de VN-richtlijnen met een keuze voor de meest verdienende partner (of analoog de meest verdienende in niet-gezinshuishoudens).

Een heel andere benadering is om als referentiepersoon één persoon uit alle personen binnen het huishouden te kiezen op grond van een specifiek kenmerk, zoals hoogste leeftijd, hoogste inkomen, eigendom of huurder van de woning of eventueel zelfs een betrekkelijk willekeurig criterium zoals eerstjarige. In schema 1 wordt een poging gedaan de bovengestelde versie te vergelijken met een drietal alternatieven voor de keuze van referentiepersoon: 1) meestverdienende partner; 2) meestverdienende in het huishouden; 3) oudste in het huishouden.

Bij de vergelijking zijn enkele aanvullende overwegingen van belang voor de weging van voor- en nadelen:

- De referentiepersoon die gekozen wordt bij de typering van huishoudens kan in principe geheel en al los gezien worden van de persoon wiens kenmerken worden gebruikt voor een typering van het huishouden, maar het is toch wel plezierig wanneer de kans op overlap zo groot mogelijk is.
- De standaarden (definitie en afleidingen) moeten bronafhankelijk zijn. In principe hoeft de referentiepersoon in de afleiding niet gelijk te zijn aan de referentiepersoon die wordt gebruikt bij de dataverzameling, mits op grond van de verzamelde data achteraf (in de bewerkingsfase) wel de standaardafleiding uitgevoerd kan worden (zie ook de toelichting over de bronnen in paragraaf 8).
- Bij de keuze van definities en afleidingen moet de feitelijke beschikbaarheid van bronnen en hun informatie bij de inhoudelijke overwegingen eigenlijk geen rol spelen (want het speelt pas mee bij de operationalisatie), maar het speelt feitelijk wel een rol omdat er een directe relatie is tussen bronnen en het doel waarvoor zij (incl. hun huishoudensinformatie) worden gebruikt. Niettemin is het raadzaam om het bronnenprobleem toch te relativiseren (tussen haakjes te zetten) omdat diverse aanvullende methoden denkbaar zijn om door verrijking van bronnen hun tekortkomingen te beperken en daarmee hun toepasbaarheid te vergroten (bijv. gebruik van informatie over inkomens in combinatie met GBA).
- Zowel in interviews als in de statistische beschrijving is het aantrekkelijk wanneer centrale personen in het huishouden ook een belangrijke rol hebben in de typering van het huishouden. Wanneer men als harde randvoorwaarde zou opleggen dat beide altijd moeten samenvallen, levert dat ernstige uitvoeringsproblemen op voor zowel de waarneming en afleiding van huishoudensgegevens als voor de statistische beschrijving van huishoudens.
- Uniformiteit in definitie en afleiding moeten wel gaan leiden tot een gelijk aantal huishoudens in de populatie en tot een gemeenschappelijke, uitgebreide basisindeling, maar behoeven niet noodzakelijkerwijs te leiden tot een identieke indeling in publicaties (met als randvoorwaarde voor naamgeving het consistentieprincipe: gelijknamige klassen van hetzelfde type eenheden moeten evenveel eenheden bevatten).
- De variabele Samenstelling Huishouden wordt in uiteenlopende statistische analyses als onafhankelijke variabele wordt gebruikt. Met andere woorden, getracht wordt aan te geven in hoeverre veranderingen in bijvoorbeeld inkomens-, woon- of leefsituatieonderzoeken kunnen worden verklaard door veranderingen in de gezinssituaties in huishoudens. Om die reden is het gewenst de Samenstelling Huishouden strikt volgens de gezinsdefinitie te bepalen en daarmee de onafhankelijkheid van deze variabele te garanderen.
- Gegevens over de huurder/eigenaar, de meestverdienende of over zorgafhankelijkheid moeten niet als onbelangrijke informatie terzijde worden geschoven. Het verdient echter de voorkeur om de keuze voor de referentiepersoon bij toepassing van de gezinsdefinitie als onderdeel van de afleiding van de samenstelling van het huishouden niet te verwarren met de keuze voor een persoon als inhoudelijk betekenisvol referentiepunt ter nadere typering van het huishouden (zoals bijv. bij een beschrijving van huishoudens naar het geslacht of de leeftijd van de meestverdienende). De voorkeur van vele onderzoekers voor een specifiek persoonskenmerk dat beslissend moet zijn voor de keuze van de referentiepersoon, verschilt vaak al naar gelang het

terrein van onderzoek. Onderzoekers uit de inkomensstatistiek lijken vooral voorstander te zijn van de meestverdienende als referentiepersoon, anderen die zich bezighouden met woonstatistiek zullen veelal kiezen voor de huurder/ eigenaar en onderzoekers met betrekking tot leefsituatie laten de keuze bij voorkeur afhangen van de vraag wie in het huishouden zorgafhankelijk is. Dergelijke inhoudelijke typering van huishoudens kunnen in een databestand beter tot hun recht komen als afzonderlijke huishoudens-variabelen, onafhankelijk van de informatie over de samenstelling van het huishouden. In dat geval kunnen diverse typering van huishoudens gelijkwaardig naast elkaar bestaan.

Getuige schema 1 lijkt de werkwijze waarbij wordt uitgegaan van de VN-richtlijnen in combinatie met de keuze voor de oudste partner als referentiepersoon meer voordelen en minder nadelen voor diverse typen statistieken te hebben dan de andere uitgangspunten. Dat is ook begrijpelijk omdat de die benadering vanuit diverse perspectieven als een modernisering te beschouwen is. De kostwinner als centrale economische figuur in het huishouden is in deze redenering geëvolueerd tot een paar van gelijkwaardige partners, waarvan de referentiepersoon een representant is. De partners plus hun verwanten (zoals kinderen) vormen een gemoderniseerde en geëmancipeerde versie van het gezin waarin het mannelijk gezinshoofd plaatsgemaakt heeft voor de oudste persoon in de van het paar, ongeacht geslacht en burgerlijke staat.

Aansluiting bij internationale standaarden, zoals geformuleerd in Census-richtlijnen, is gewaarborgd, want het gezin in een gemoderniseerde en geëmancipeerde versie wordt ook daarin expliciet gekozen als startpunt. De afleiding op basis van gezin in combinatie met oudste partner doet vermoedelijk ook het meeste recht aan de relaties die ten grondslag liggen aan beslissingen over en omgang met diverse veranderingen in het huishouden in zowel demografisch als sociaal-economisch opzicht.

Schema 1 Overzicht van overwegingen met betrekking tot de wijze waarop de referentiepersoon gekozen kan worden.

Overwegingen	Harmonisatievoorstel (VN-richtlijnen + oudste partner)		VN-richtlijnen + meestverdienende partner		Oudste persoon in het huishouden		Meestverdienende in het huishouden	
M.b.t. gegevensverzameling								
Eenvoudig aanwijsbaar	+	Meestal wel	+	Meestal wel	++	Ja	+	Meestal wel
Eenvoudig vast te stellen in interview	-	Neen, maar kan aanzienlijk vereenvoudigd worden omdat nu onnodig veel informatie wordt verzameld	-	Neen, maar kan aanzienlijk vereenvoudigd worden omdat nu onnodig veel informatie wordt verzameld	++	Ja	+/-	Meestal wel, soms niet
Eenvoudig vast te stellen in registratie	--	Neen, alleen onder aannamen	--	Neen, alleen onder aannamen	++	Ja	-	Alleen bij beschikbaarheid van inkomensgegevens (niet in GBA)
Eenduidig	+/-	Meestal wel, maar niet altijd	+/-	Meestal wel, maar niet altijd	++	Ja	+	Ja
M.b.t. statistisch proces								
Snelle beschikbaarheid van uitkomsten als ophoogkader	+	Ja, na ruim half jaar (GBA)	-	Nee, na ruim twee jaar jaar (IPO)	+	Ja, na ruim half jaar (GBA)	-	Nee, na ruim twee jaar jaar (IPO)
Imputatie nodig bij afleiding in registraties voor samenwoners	--	Ja (EBB-informatie over samenwoners in GBA)	-	Ja (op basis van informatie over	--	Ja (EBB-informatie over samenwoners in GBA)	+	Nee, maar samenwoners in enquêtes (zoals EBB)

Overwegingen	Harmonisatievoorstel (VN-richtlijnen + oudste partner)		VN-richtlijnen + meestverdienende partner		Oudste persoon in het huishouden		Meestverdienende in het huishouden	
				inkomens van personen op adres)				zijn niet altijd IPO-huishouden
Overeenkomstige indelingsregels in steekproefenquêtes en ophoogkaders CBS	+	Ja, in principe wel	+	Ja, in principe wel	++	Ja, in principe heel goed	-	Nee (gegevens ontbreken in GBA)
M.b.t. statistische beschrijving								
Referentiepersoon belangrijk in huishouden	++	Eigenlijk altijd	++	Eigenlijk altijd	--	Soms niet	+	Meestal wel, maar gaat wel gepaard met oneigenlijke dynamiek
Referentiepersoon bruikbaar voor vaststelling of het een 65+ huishouden is	+	Ja (verbetering t.o.v. demografische aanpak tot dusver)	-	Alleen met toevoeging van extra informatie	++	Ja	-	Nee
Sekseneutraal	+	Ja (verbetering t.o.v. demografische aanpak tot dusver)	+	Ja (verbetering t.o.v. demografische aanpak tot dusver)	+	Ja	+	Ja
Blijft referentiepersoon gelijk (zonder personele veranderingen in huishouden)?	+	Ja	-	Niet altijd, want inkomensverhoudingen kunnen soms wijzigen	+	Ja	--	Nee, want veranderingen in inkomens verhoudingen zijn (soms sterk) storende factor

Overwegingen	Harmonisatievoorstel (VN-richtlijnen + oudste partner)		VN-richtlijnen + meestverdienende partner		Oudste persoon in het huishouden		Meestverdienende in het huishouden	
Wordt zelfde persoon opnieuw referentiepersoon (bij veranderingen van personele samenstelling)	-	Vaak wel, soms niet, inherent aan dynamiek	-	Vaak wel, soms niet, inherent aan dynamiek	+/-	Meestal wel, soms niet, inherent aan dynamiek	-	Vaak wel, soms niet, inherent aan dynamiek
Sociaal-demografische dynamiek makkelijker te volgen en te beschrijven	+	Ja, want referentiepersoon is relatief stabiel	+	Ja, want referentiepersoon is relatief stabiel	-	Nee want gaat vaker met andere referentiepersoon gepaard (in- en uitreder is vaak oudste)	--	Nee, want veranderingen in inkomensverhoudingen zijn (soms sterk) storende factor
Sociaal-economische dynamiek makkelijker te beschrijven	+	Ja, want inkomenssituatie van ref.persoon en evt. partner is meestal bepalend	+	Ja, want inkomenssituatie van ref.persoon en evt. partner is bepalend	-	Problematisch in beperkt aantal gevallen waar referentiepersoon geen centrale persoon in het huishouden is	+	Ja, want inkomenspositie van meestverdienende vaak meest relevant
Kenmerken ref.persoon zinvol bij evt. karakterisering van huishouden	++	Zowel in demografische als in sociaal-economische beschrijving zinvol	+	Bij sociaal-economische beschrijving zeer zinvol en in demografische beschrijving beperkt zinvol	-	Beperkt zinvol in demografische beschrijvingen; bij soc-econ. beschrijving weinig of geen beperkingen (probleemgevallen zitten alle in groep Overig)	+/-	Beperkt in demografische beschrijvingen; bij soc-econ. beschrijving wel zinvol

Overwegingen	Harmonisatievoorstel (VN-richtlijnen + oudste partner)		VN-richtlijnen + meestverdienende partner		Oudste persoon in het huishouden		Meestverdienende in het huishouden	
	+/-	In beperkte mate bij soc-econ.statistieken (afhankelijk van wijze van afstemming bronnen)	-	In beperkte mate bij zowel soc.dem. als soc-econ.statistieken (afhankelijk van wijze van afstemming bronnen)	-	Bij diverse statistieken zullen breuken optreden in groepen van beperkte omvang (vaak in Overige huishoudens; soms problemen bij detaillering)	--	Vrij groot bij invoering in demografische beschrijvingen
Zijn er trendbreuken bij invoering voor statistieken	+/-	In beperkte mate bij soc-econ.statistieken (afhankelijk van wijze van afstemming bronnen)	-	In beperkte mate bij zowel soc.dem. als soc-econ.statistieken (afhankelijk van wijze van afstemming bronnen)	-	Bij diverse statistieken zullen breuken optreden in groepen van beperkte omvang (vaak in Overige huishoudens; soms problemen bij detaillering)	--	Vrij groot bij invoering in demografische beschrijvingen
Volgens internationale richtlijnen (hoewel die speelruimte toelaten)	++	Volledig (keuze tussen partners is niet in richtlijnen opgenomen)	++	Volledig (keuze tussen partners is niet in richtlijnen opgenomen)	-	Nee, werkwijze wordt ontraden op grond van belang van onderscheiden van gezinnen	-	Nee, werkwijze wordt ontraden op grond van belang van onderscheiden van gezinnen

Bijlage 2 Overzicht van onderlinge relaties tussen classificaties Samenstelling huishouden

Kinderen?	Paar?	Andere personen ?	Gehuwd?	Onverkorte classificatie Samenstelling huishouden	Demografische samenstelling huishouden	Gemeenschappelijk niveau van beide indelingen	Sociaal-economische samenstelling huishouden
Zonder	Alleen	Zonder	Nvt	Eenpersoonshuishouden	Eenpersoonshuishouden	Eenpersoonshuishouden	Eenpersoonshuishouden
Zonder	Alleen	Met	Nvt	Niet-gezinshuishouden	Overig huishouden	Meerpersoonshuishouden zonder kinderen	Overige Meerpersoonshuishouden zonder kinderen
Zonder	Paar	Met	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar zonder kinderen met anderen	Huishouden met niet-gehuwd paar zonder kinderen		
Zonder	Paar	Met	Gehuwd	Gehuwd paar zonder kinderen met anderen	Huishouden met gehuwd paar zonder kinderen		
Zonder	Paar	Zonder	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar alleen zonder kinderen	Huishouden met niet-gehuwd paar zonder kinderen		
Zonder	Paar	Zonder	Gehuwd	Gehuwd paar alleen zonder kinderen	Huishouden met gehuwd paar zonder kinderen		
Zonder	Paar	Met	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar met kinderen en anderen	Huishouden met niet-gehuwd paar met kinderen		
Een of meer kinderen <18 jaar	Alleen	Zonder	Nvt	Eenouderhuishouden met minderjarige kinderen	Eenouderhuishouden	Meerpersoonshuishouden met kinderen	Eenoudergezin met minderjarige kinderen
Alleen kinderen >18 jaar	Alleen	Zonder	Nvt	Eenouderhuishouden met alleen meerderjarige kinderen			
Een of meer kinderen <18 jaar	Alleen	Met	Nvt	Eenouderhuishouden met minderjarige kinderen en anderen			
Alleen kinderen >18 jaar	Alleen	Met	Nvt	Eenouderhuishouden met alleen meerderjarige kinderen en anderen			
Alleen kinderen >18 jaar	Paar	Met	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar met kinderen en anderen			Huishouden met niet-gehuwd paar met kinderen

Alleen kinderen >18 jaar	Paar	Zonder	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar met kinderen zonder anderen			
Een of meer kinderen <18 jaar	Paar	Met	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar met kinderen en anderen			
Een of meer kinderen <18 jaar	Paar	Zonder	Niet-gehuwd	Niet-gehuwd paar met kinderen zonder anderen			
Alleen kinderen >18 jaar	Paar	Met	Gehuwd	Gehuwd paar met kinderen en anderen	Huishouden met gehuwd paar met kinderen		Overig Meerpersoonshuishouden met kinderen
Alleen kinderen >18 jaar	Paar	Zonder	Gehuwd	Gehuwd paar met kinderen zonder anderen			
Een of meer kinderen <18 jaar	Paar	Met	Gehuwd	Gehuwd paar met kinderen en anderen			
Een of meer kinderen <18 jaar	Paar	Zonder	Gehuwd	Gehuwd paar met kinderen zonder anderen			

Bijlage 3 Huishoudens naar samenstelling (onverkorte en publicatieclassificaties), 2003??

Onverkorte classificatie	abs	%	Demografische samenstelling	abs	%
Éénpersoonshuishouden	2354302	33,9	Eenpersoonshuishouden	2354302	33,9
Éénouderhuishouden met kinderen < 18 jaar z.a.	252376	3,6	Meerpersoonshuishouden met kinderen	2506035	36,1
Éénouderhuishouden met kinderen >= 18 jaar z.a.	143271	2,1	Eenouderhuishouden	410555	5,9
Éénouderhuishouden met kinderen < 18 jaar met anderen	10221	0,1	Huishouden met paar met kinderen	2095480	30,2
Éénouderhuishouden met kinderen >= 18 jaar met anderen	4687	0,1	Meerpersoonshuishouden zonder kinderen	2080825	30,0
Paar z.a en z.k.	2004267	28,9	Huishouden met paar zonder kinderen	2033235	29,3
Paar z.k. met anderen	28968	0,4	Overig huishouden	47590	0,7
Paar met minstens één kind < 18 jaar z.a.	1590337	22,9	Totaal	6941162	100,0
Paar met alle kinderen >= 18 jaar z.a.	444655	6,4			
Paar met minstens één kind <18 jaar met anderen	50731	0,7	<u>Sociaal-economische samenstelling</u>		
Paar met alle kinderen >= 18 jaar met anderen	9757	0,1	Eenpersoonshuishouden	2354302	33,9
Niet-gezinshuishoudens	47590	0,7	Meerpersoonshuishouden met kinderen	2506035	36,1
Totaal	6941162	100	Eenoudergezin met minderjarige kinderen	252376	3,6
			Paar met minderjarige kinderen	1590337	22,9
			Overige meerpersoonshuishoudens met kinderen	663322	9,6
			Meerpersoonshuishouden zonder kinderen	2080825	30,0
			Paar zonder kinderen	2004267	28,9
			Overige meerpersoonshuishoudens zonder kinderen	76558	1,1
			Totaal	6941162	100,0
					0